

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Alžběta Strachotová

Praha v díle Clary Janésové

Prague in a work of Clara Janés

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Anna Housková, CSc.

Praha, 2013/2014

Poděkování

Děkuji Anně Houskové za vedení práce a Anežce Charvátové za pomoc s překlady ze sbírky Kampa.

P r o h l a š u j i ,

že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V.....dne.....

podpis

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o díle španělské literátky Clary Janésové a zaměřuje se na texty, v nichž se autorka věnuje Praze. První část je věnována stručné biografii. Teoretická kapitola se zabývá pojmy ze studií o pojetí prostoru v literatuře. Následující část popisuje jednotlivé cesty autorky do Prahy a načrtává také okolnosti jejího seznámení s Vladimírem Holanem, který představuje klíčovou figuru v jejích textech o tomto městě. Stěžejní část práce tvoří analýzy jednotlivých děl, konkrétně lyricko-memoárové prózy *Oféliin hlas*, básnické sbírky *Kampa* a několika jednotlivých básní z jiných sbírek. Interpretace má tematický základ a soustředí se na vztah autorky k městu a k Čechám. Má tak na zřeteli obecnou otázku *genia loci*, literárního toposu města a způsobu lyrického vnímání města očima cizince. V rozbořech není opomíjena ani kompozice a jazyk zkoumaných děl. Závěr práce je věnován souhrnu poznatků a charakteristice literárního stylu autorky, která vychází z analyzovaných textů. Celá práce čerpá prvotně z díla autorky, dále z teoretických studií věnovaných danému tématu a také z jichž existujících interpretací jednotlivých děl.

Abstract

The following bachelor's thesis deals with the work of Spanish author Clara Janés and it focuses on her works about Prague. The first part outlines her biography. The theoretical chapter deals with the definitions from the studies about the space in the literature. The following part describes her visits to Prague and mentions also the circumstances of her meetings with Vladimír Holan, who represents an important figure in her works about this city. The main part consists of the analyses of her works, particularly the lyrical-memoir prose *The Voice of Ophelia*, the collection of poems *Kampa* and several separate poems from other collections. The interpretation has a thematological basis and it focuses on the author's relation to the city and to the Bohemia. It concerns about the general question of *genia loci*, the literary topos of the city and the way of lyrical perception of a city by a stranger. The description of the composition and the language of analysed work is also included. The final chapter summarizes all the knowledge, and characterizes the literary style of the author, while using the conclusions from the analysis. The thesis is based primarily on the author's works, followed by theoretical studies about this topic and also on yet existing interpretations of the particular works.

Klíčová slova

Clara Janésová, Praha, prostor, genius loci, poetika města, Vladimír Holan, Oféliin hlas
Kampa, poezie, překlady.

Keywords

Clara Janés, Prague, space, genius loci, poetics of a city, Vladimír Holan, The Voice of
Ophelia, Kampa, poetry, translations.

Obsah:

1. Úvod	7
1.1 Výběr tématu – Osobní motivace	7
1.2 Životopis Clary Janésové	8
2. Vymezení základních pojmů	11
2.1 Poetika místa.....	11
2.2 Poetika města – Praha	14
3. Clara Janésová a Praha.....	17
3.1 Úvod – Clara a Praha	17
3.2 Určení hledisek rozboru děl.....	20
4. Konkrétní rozbor díla.....	21
4.1 Oféliin hlas	21
4.1.1 Praha – role města v textu.....	21
4.1.2 Příroda deroucí se na povrch	24
4.1.3 Holan jako průvodce	27
4.1.4 Závěrečná charakteristika textu	29
4.2 Kampa: poezie, hudba a hlas	30
4.2.1 Láska.....	32
4.2.2 Útěk do Prahy	34
4.2.3 Mandloně, olivovník a růže	35
4.2.4 Světlo.....	36
4.3 Zmínky o Praze v dalších sbírkách	38
5. Závěr	41
5.1 Charakteristika literárního stylu	41
5.2 Shrnutí práce a význam Clary Janésové pro českou literaturu.....	42
6. Résumé	44
7. Přílohy	47
7.1 Překlad a původní znění citovaných textů.....	47
7.1.1 Kampa.....	47
7.1.2 Vivir.....	56
7.2 Bibliografie.....	57

1. Úvod

„Ale město se vrací a podtrhuje zřejmost toho, že vše je vězení, že není cesty ven.“¹

1.1 Výběr tématu – Osobní motivace

Na počátku mé bakalářské práce byla útlá kniha Clary Janésové *Oféliin hlas* o jejím vztahu k Praze a básníku Holanovi. Pamatuji si, jak jsem ještě na střední škole knihu četla a ztrácela jsem se v tajemnosti jejích slov. I přes určitou míru nepochopení mi dílo učarovalo. Pak jsem spatřila autorku, když v Praze představovala tuto knihu, a náhle jsem propadla nejen jejímu slovu, ale i jí samotné. V dalších letech jsem pomalu poznávala další její díla a celý její literární svět.

Nyní se k dílu Clary Janésové vracím s cílem pokusit se mu porozumět. Volím přitom cestu jasně vymezeného tématu, které mé úvahy nasměruje a poskytne rozborům určitou linii. Má práce si klade za cíl pojmenovat roli Prahy v díle Clary Janésové v kontextu teoretického uvažování o poetice města a jeho literárního obrazu. Téma Prahy vybírám záměrně, protože je s ní spjatý můj život. Autorčiny verše o mém rodném městě mi Prahu ukázaly v novém světle. Vnímá „mé“ město očima cizinky a přesto ji fascinují tytéž detaily. Ráda bych její texty prozkoumala z teoretického hlediska, poodhalila jejich poetiku a lépe tak pochopila jejich význam.

Jedná se o autorku v našem prostředí bohužel opomíjenou, i když její překlady české literatury pomohly šířit povědomí o českých autorech. Pojmenovat její výjimečnost by mohlo pomoci tuto její roli zdůraznit. Mohlo by se zdát, že mé osobní zaujetí dílem Clary Janésové práci uškodí. Nechci však svůj postoj zatajit a také věřím, že mi obdiv k jejímu dílu pomůže vnímat všechny jeho aspekty a že se jím přitom nenechám ovlivnit v jeho případné kritice. S pozitivním přístupem se navíc otevírá cesta k opravdovějšímu prožitku z díla i hlubšímu proniknutí do tématu.

Ráda bych ještě načrtla strukturu práce. Úvodní část bude věnována životopisu autorky a klasifikaci jejího literárního díla. V následující teoretické kapitole se pokusím shrnout některé z dosavadních poznatků o tematice místa a města v literatuře. Zároveň definuji hlavní pojmy zaměřené na téma prostoru v uměleckých textech, které se budou v práci opakovaně

¹ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Přel. Adriana Krásová s přispěním Josefa Forbelského. Praha: Paseka, 2008, s. 24.

vyskytovat. Druhá část práce se poté zaměří na samotné dílo Clary Janésové a jeho spjatost s Prahou. Nejprve faktograficky uvedu její cesty do Prahy a shrnu její vztah k městu i Vladimíru Holanovi. Stěžejní část práce budou tvořit rozbor samotných děl, především prózy *Oféliin hlas*, sbírky básní *Kampa*, a dále vybraných básní, ve kterých se Praha objevuje. V analýzách se hodlám zabývat především hlavním tématem, ale neopominu ani obecnou charakteristiku textů. Chci se věnovat rozboru jejich formální a obsahové stránky, stejně jako výkladu jejich významů. V závěru bych ráda zodpověděla otázku: Je pohled španělské umělkyně na Prahu odlišný od pohledu jejího obyvatele? Pokud ano, čím konkrétně dílo Clary Janésové přispívá do literárního obrazu tohoto města a co nového autorčin úhel pohledu přináší?

Ještě poslední poznámka: nechci vytvořit bilingvní práci, protože čtení dvojjazyčného textu podle mne může oslabit jeho účinek. Ovšem básně Clary Janésové dosud nebyly přeloženy do češtiny. Rozhodla jsem se proto při rozbořech děl používat své vlastní pracovní překlady. V závěrečné příloze uvedu původní znění zmiňovaných básní i mé překlady.

1.2 Životopis Clary Janésové

Clara Janésová se narodila 6. listopadu roku 1940 v Barceloně do rodiny slavného spisovatele Josepa Janése. Ten však v roce 1959 tragicky zahynul při autonehodě a pocity z velké ztráty opakovaně rezonují v díle jeho dcery. V *Oféliině hlasu* píše: „Jedno bylo zřejmé: můj otec odešel v rozkvětu sil. Pak následovala léta sněhu a ledu, léta opuštěnosti a ústupu na dno vlastního já, temné a hořké roky...“² Na své dětství a dospívání vzpomíná také v díle *Jardín y laberinto* (Zahrada a labyrint, 1990). Memoárová díla tak tvoří jednu část její tvorby a jednotlivé zmínky o zásadních událostech života nalezneme i v jejích dalších knihách. Clara Janésová se upnula ke studiu, vystudovala filologii na univerzitě v Barceloně a také v Pamploně, kde studium dokončila s bakalářským titulem. Dále absolvovala studium komparatistiky na sorbonnské univerzitě.

Jako literátka se věnovala mnoha žánrům. Následující text se pozastaví u všech oblastí její tvorby, která sahá od teoretických studií, přes prozaická i básnická díla, až k překladům z mnoha cizích jazyků. Zaprvé je tedy autorkou několika teoretických prací. Jedna z nich je věnována postavě hudebního skladatele Federica Mompou, jehož biografii vydala v roce 1972 pod názvem *La vida callada de Federico Mompou* (Umlčený život Federica Mompou,

² JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 47.

1972). Dále je autorkou antologie poezie Juana Eduarda Cirlota, ve Španělsku dřív prakticky neznámého. V oblasti prózy napsala vedle již zmíněných memoárových prací romány *Desintegración* (Rozklad, 1969), *Los caballos del sueño* (Koně snu, 1989) a *El hombre de Adén* (Muž z Adenu, 1991). Největší část její práce však tvoří vlastní poezie a výsledky jejího překladatelského úsilí.

Chceme-li obecně charakterizovat její básnické dílo, můžeme použít pojmy neoexistencialismus, milostná lyrika, spiritualita a mystika. První sbírku *Las estrellas vencidas* (Přemožené hvězdy) z roku 1964 i dílo *Límite humano* (Lidská hranice, 1973) lze chápat právě jako neoexistenciální poezii. Slovy Josefa Forbelského: „V prvním čtenářském dojmu nabízejí její básně citlivě transformované prožitky jakožto ‚doteky světů‘. Jejich vlastním námětem však není vyslovování toho, jak svět zaneprazdňuje smysly těla, ale jak duše vnímá ‚vrženost do bytí‘: jako prázdnotu, nepřítomnost, mlčení, únavu, opět hořké mlčení a únavu.“³ Její básně lze také zařadit k lyrice milostné, kterou pojímá velmi osobitým způsobem. Prvky milostné poezie pojí například s přírodními motivy či orientálními figurami. Zabývá se také otázkou „femininního já“ a hledání či vymezování hranic s mužským světem. Například kniha *Eros* (1981) spojuje milostnou lyriku s mystickými formami. Ve sbírce *Creciente fértil* (Plodný příliv, 1989) se milostná stránka propojuje s orientálními prvky. Ozvěny poetiky španělského mysticismu i orientálních tradic nalezneme i ve sbírce *Lapidarium* (Lapidario, 1988). Předchozí poznatky shrnují slova: „Původní poezie Janésové vznikala mimo převládající kulturalistické tendence a svou osobní neoexistenciální orientací a spiritualizovaným milostným citem prodlužovala tradici španělských mystiků.“⁴

Zásadní postavu jejího díla se stal Vladimír Holan, s jehož básněmi se prvně setkala v roce 1970. Poznání jeho literárního i duchovního světa ji inspirovalo k napsání mnoha děl, především sbírek *Kampa I, II, III, IV* (1986) a prózy *La voz de Ofelia* (Oféliin hlas, 2005). Na osobnost Vladimíra Holana se zaměřila i v teoretických studiích, například v esejích *El espejo de la noche* (Zrcadlo noci, 2005). Věnovala se i překladu jeho díla a to knihami *Avanzado* (Na postupu, 1982), *Antología* (Antologie, 1983), *Dolor* (Bolest, 1986) a *Pero existe la música* (Ale je hudba, 1996). Kvůli obdivu k Holanovi také započala studium bohemistiky a postupně přeložila i další české autorů – Jiřího Ortena, Jaroslava Seiferta, Františka Halase, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Durycha či Karla Hynka Máchy.

Díky znalosti mnoha jazyků překládá Janésová i z dalších světových literatur. Například z francouzštiny přeložila Marguerite Durasovou a Nathalie Sarrautovou, z anglického jazyka

³ FORBELSKÝ, Josef. *Španělská literatura 20. století*. Praha: Karolinum, 1999, s. 234.

⁴ *Slovník spisovatelů Španělska a Portugalska*. Ed.: Eduard Hodoušek. Praha: Libri, 1999, s. 327.

Katherine Mansfieldovou či Williama Goldinga. Je také autorkou překladů perské a turecké poezie, které vytvořila s pomocí rodilých mluvčích. Za své překlady i za svá vlastní díla obdržela několik cen. Kupříkladu za sbírku *Vivir* (Žit, 1983) získala v roce jejího vydání cenu svého rodného města nazvanou *Premio Ciudad de Barcelona*. Za překlady turecké literatury získala v roce 1992 cenu *Turkish Tutav Foundation*. Za její celoživotní dílo, překlady východoevropských a středoevropských autorů, jí byla o pět let později udělena španělská cena *Premio Nacional a la obra de un traductor*. V roce 2000 se za šíření povědomí o české literatuře stala nositelkou *Medaile Za zásluhy* prvního stupně.

Zvláštní kapitolu literárního díla Clary Janésové tvoří hudba. Její vztah k další z múz byl ovlivněn hudební vášní její matky Ester Nadalové. „Ta se velkou část svého života věnovala právě hudbě a jako uznávaná cembalistka interpretovala v barcelonském Palau de la Música *Concierto* Manuela Fally.“⁵ Clara Janésová se při psaní opakovaně uchýlila k experimentům s notovým záznamem. Vlastní melodie vymyšlené pro sbírku *Kampa* přezpívala právě své matce a s její pomocí pak vytvořila partituru, která doplňuje její básně.

Poezie autorky, dnes žijící v Madridu, byla přeložena do dvaceti jazyků. Její dílo tak promlouvá k čtenářům po celém světě. To spolu s mnoha udělenými cenami svědčí o jejím významu pro literaturu.

⁵ *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 152.

2. Vymezení základních pojmů

Mou práci zastřešuje téma prostoru v literatuře. Jedná se tedy o tematologickou studii. Hlavní pojmy týkající se zkoumání místa v literatuře jsem hledala v teoretických textech Gastona Bachelarda, Daniely Hodrové a Christiana Norberga-Schulze. Z jejich děl vyberu ty pojmy, které mají význam v kontextu mé práce, pokusím se je stručně charakterizovat a naznačit jejich roli v umělecké literatuře. Druhá polovina kapitoly se zaměří nejprve na pojmy definující město, poté na téma Prahy a jejího literárního obrazu.

2.1 Poetika místa

Při definici nějakého pojmu se často uchylujeme k slovům, kterými vymezujeme, čím daný pojem není. Negativní formulace nám totiž pomáhá při pochopení celistvosti významu věci. Jsme-li si jisti, čím určitá věc není, máme odvahu vyslovit o ní jasný soud. Vyřčením protikladu si proklestíme cestu k neznámému významu nějakého pojmu. V teorii zaměřené na téma prostoru v literatuře má výsadní postavení pojem *místa*. A právě pro vyjádření tak komplexního pojmu, jakým místo bezpochyby je, sama využiji opozic. Nejedná se o žádný umělý konstrukt, chceme-li někomu popsat určité místo, pomáháme si často analogickými dvojicemi slov, jako je *nahoře* a *dole* či *vpravo* a *vlevo*.

Abych mohla pojmenovat jednotlivé opozice, je třeba se nejdříve zamyslet nad povahou místa jako takového. Místo totiž stojí na pomezí konkrétna a abstraktna. Spojuje svět jasných pojmů i subjektivních pocitů. Mluvíme-li o nějakém místě, říkáme zároveň, kde je i jaké je. Místo tak pro nás představuje určitou polohu na mapě světa i nejasně definovatelnou atmosféru. Stává se shlukem několika vlastností a nelze ho redukovat na jedinou z nich, není jen geografickým bodem či vizuálním vjemem. I v literárním světě se uplatňují obě složky místa, ač se může zdát, že v některých literárních žánrech převažuje jediná. Pro poezii například konkrétní geografická poloha občas ztrácí smysl, básníkovi může záležet jen na vykreslení atmosféry místa. Čtenář je si ale vědom, že za básní stojí nějaké konkrétní místo, ať reálné či vysněné, na které autor při tvorbě myslel.

Kvůli této dvojakosti se místo přiči jednostranné definici. Jako by mělo více vrstev, které musíme postupně sloupat, abychom dospěli k jádru pojmu. „Co tedy míníme slovem ‚místo‘? Zřejmě jím míníme něco víc než abstraktní polohu. Máme jím na mysli totalitu, kterou

utvářejí konkrétní věci, jež mají hmotnou substanci, tvar, texturu, barvu.“⁶ Proto k místu lze přistupovat jen na základě rozboru všech jeho složek. Tou primární je vztah k jedinci. Každé místo je někým prožíváno, obýváno či vnímáno. Dokonce i prázdné místo definujeme skrze jeho osamělost. „Místo si okamžitě vynucuje nějaké doplnění – *být na nějakém místě, mít někde místo* –, doplnění, které znamená vztažení k nějakému subjektu a jeho existenci. Místo bez subjektu a události jako by nebylo, utváří se a trvá pouze skrze toho, kdo se na něm nalézá, skrze událost (událost bytí), která se na něm odehrává.“⁷

Člověk vztahující se k určitému místu přitom může být jeho součástí, anebo může být místu zcela cizí. Zde vzniká první opozice, kterou se místo definuje: na jedné straně stojí místo jako *domov* pro svého *obyvatele* a na straně druhé *cizí místo* navštívené *poutníkem*. O prvním, který je v daném místě doma, se předpokládá, že je jeho znalcem. Cítit se někde doma znamená mít výjimečný dojem klidného útočiště, který vzniká právě z pocitu, že místo nás nemá čím překvapit. Ovšem právě v oné znalosti místa se rodí i určitá rutina. Procházíme-li nějakým místem každodenně, máme ho za probádané, přestáváme ho vnímat a stává se pro nás pouhou kulisou dějů. A tehdy na scénu přichází poutník. Vchází do neznáma a jeho vnímání je pravým opakem toho povrchního. Jeho smysly jsou zostřené, dojmy čerstvé, vše kolem něj je pro něho nové. Putuje-li krajinou, všímá si tvarů okolních kopců, všímá si klikatění cesty, všímá si větvi všech stromů kolem něj. Poutník městem vnímá strukturu dlažby, po které kráčí, vnímá rozmanitost domů, které ho obklopují, vnímá okapy, kterými stéká voda při dešti, vnímá tvar mostu klenoucího se přes řeku. „Adresátem Textu města jsou nesporně především jeho obyvatelé, ve druhé řadě návštěvníci. Ti i oni čtou tento Text jinak – nejen že město jinak užívají, ale i jinak mu rozumějí a prožívají je jiným způsobem.“⁸ Odlišná vnímání představují kouzlo místa, které je zároveň nové i dobře známé. Prototypy poutníka a obyvatele mají proto v literatuře své místo. V mé práci mě bude zajímat, v čem konkrétně se jejich pohled liší.

Dalšími opozicemi, které určují povahu města, jsou kategorie *vnitřku* a *vnějšku*. „Vztah k vnějšku a vnitřku, který je základním aspektem konkrétního prostoru, naznačuje, že prostory mají rozdílný stupeň *rozlehlosti* a *uzavřenosti*. Zatímco krajiny se vyznačují rozdílnou, ale v zásadě souvislou rozlehlostí, sídla jsou uzavřenými entitami.“⁹ Venek se svou zdánlivou nekonečností tak stojí proti ohraničenosti domu. *Dům* přitom často představuje útočiště před světem venku a vymezuje se od něj svébytnými *hranicemi* – zdmi, dveřmi a okny.

⁶ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Přel. Petr Kratochvíl a Pavel Halík. Praha: Odeon, 1994, s. 7 - 8.

⁷ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994, s. 10.

⁸ HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město (eseje z mytopoetiky)*. Praha: Akropolis, 2006, s. 263.

⁹ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 12.

Ohraničenost domu jako by nás chránila před prostorem bez hranic, ať už se do něj uchýlíme dobrovolně či kvůli určité zoufalé situaci. „Neboť dům je naším koutem světa.“¹⁰ Jeho hranice jsou ovšem také prostupné – *okno* i *práh dveří* definuje právě jejich obojakost –, mohou být otevřeny či uzavřeny. Všechny zmíněné pojmy představují v umělecké literatuře výrazné symboly a v díle Clary Janésové na ně opakovaně narazíme. Jejich analýze se proto budu věnovat až v dalších kapitolách a nyní postačí je předestřít.

Poslední ze základních opozic, kterou je místo určeno, je dvojice *přírodní místo* a *umělé místo*. Přírodní místo chápeme jako entitu původní a přirozenou, která je pod kontrolou přírodních sil. „Termín ‚přírodní místo‘ označuje celou řadu různých rovin prostředí, od kontinentů přes jednotlivé země až po místo zastíněné stromem.“¹¹ Člověk tedy představuje v přírodním místě cosi druhořadého a cizího. Naproti tomu umělé místo je lidským výtvořem, něčím uměle stvořeným a nepůvodním. Vzniká na místě původně přírodního místa, které osídlí člověk. „V umělém prostředí, které je naplněné významy, se člověk cítí ‚doma‘.“¹²

Zde je třeba zamyslet se i nad proměnlivostí místa. Proměňuje se samo o sobě a proměňuje se i jeho obraz v literatuře. Představme si například situaci, když na určitém přírodním místě postupně vyroste město. Místo samo o sobě se nikam neposunulo, jeho geografický význam zůstává stejný, ale vypadá a slouží zcela jinak. „Proměňuje se tím, že se ocitá v nových kontextech, kde se onen předchozí význam *obaluje novými významy*.“¹³ I když k proměně dochází v rámci delšího časového úseku, místo kvůli ní nelze vnímat jako něco stálého.

Všechny předchozí poznámky o místě nenápadně směřovaly k jediné myšlence – místo má určitý těžko pojmenovatelný charakter, svou vlastní nezaměnitelnou atmosféru. Teorie prostoru ho nazývá slovy přejatými z latiny – *genius loci*, tedy duch místa. „Podle přesvědčení starých Římanů má každá ‚nezávislá‘ bytost svého *genia*, ochranného ducha. Tento duch dává lidem i místům život, doprovází je od narození do smrti a určuje jejich charakter či povahu.“¹⁴ Víra, že každé místo má svého ducha, tak určitým způsobem přežila staletí, ač v moderní době je onen *duch* místa vnímán spíše přeneseně, jako určité ovzduší charakteristické pro každé místo. V rámci tohoto chápání by každé místo bylo svým způsobem ojedinelé a vyžadovalo by od lidí určitý posvátný přístup, který by ctil jeho ducha

¹⁰ BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Přel. Josef Hrdlička. Praha: Malvern, 2009, s. 30.

¹¹ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 32.

¹² Tamtéž, s. 50.

¹³ HODROVÁ, Daniela. „Paměť a proměny míst. Na okraj tematologie a topologie“. In D. Hodrová a kol. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 17.

¹⁴ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 18.

Obecná představa je však spíš taková, že jen výjimečným místům lze přiřknout *genius loci*. Praha je bezpochyby jedním z nich.

2.2 Poetika města – Praha

„Když někdo chce odpovědět na otázku, kdo je, zcela běžně řekne: ‚Jsem Newyorčan‘, nebo ‚Jsem Říman‘. To znamená něco mnohem konkrétnějšího než říci: ‚Jsem architekt‘ nebo třeba: ‚Jsem optimista‘.“¹⁵

Město zastává v teorii prostoru v literatuře specifickou kapitolu. Pojem *města* přitom platí až tehdy, existuje-li nějaké ne-město. Vyžaduje existenci jiného prostoru a definují ho vzájemné rozdíly. Město jakožto umělé místo stojí se svou architekturou proti přírodnímu místu charakteristickému rozlehlostí. Moderní civilizace přitom vztah k přírodě ztrácí, jsme zvyklí spíše na prostor města. „Pro moderního městského člověka se přátelství s přírodním prostředím omezuje na zlomkovité vztahy. Místo toho se musí identifikovat s věcmi, které vytvořil člověk, jako s ulicemi a domy.“¹⁶ Město se pro člověka stalo prvotním místem světa. Příroda v něm zůstala jen v jakési kultivované podobě – například parků, trávníků či alejí. Plně se projevuje jen skrze roční období a jim náležící živly, které město zásadně proměňují. Představme si rozpálené chodníky města za letních veder a naopak mokré dláždění podzimního města pod přívaly deště. Město se samo sobě nepodobá, jeho charakter promění pouhá změna počasí. Stejně tak se z města *denního* s pouhým soumrakem zrodí město *noční*, ve kterém pak jen těžko hledáme znaky předchozího. Příroda tak i v umělém místě hraje svou roli a v literatuře se její vliv na město také odráží. Clara Janésová ve svých textech o městě také přírodu neopomíná, jak si všimneme u jednotlivých děl.

Jaké kategorie si od místa město přebírá a jak si je přetváří? Na prvním místě stojí lidský element. Město je primárně lidské, tedy stvořené lidmi a stvořené pro lidi. V střetu s městem se člověk stává buď jeho *obyvatelem*, nebo je v něm *cizincem*. Liší se především svým pohybem po městě, svou chůzí. Zatímco každodenní pohyb obyvatele sleduje primárně účel a cíl cesty – *někam dojít* –, chůze cizince je náhodnější, jejím účelem je pouhé *projít se*. „Vedle chůze každodenní, sledující praktický cíl, existuje chůze, která naopak od tohoto cíle osvobozuje, která znamená opustit každodenní trasu a okruh svého bydliště, vystoupit z každodenního času, jít a zakoušet město v jiném rytmu, nalézat se stále jinde, a stát se tedy

¹⁵ Tamtéž, s. 21.

¹⁶ Tamtéž, s. 21.

jiným chodcem, *jinou* bytostí.¹⁷ Existuje tedy dvojí vnímání města. Dvojí přístup k poznání města najdeme také v literatuře. Zatímco literatura typu bedekru určená primárně *cizinci* usiluje o úplnou orientaci čtenáře po městě a snaží se pro něj město beze zbytku zmapovat, umělecká literatura naopak stojí o poetickou záhadnost, ve níž některá místa jakoby zůstávala na mapě bílá. Způsob vnímání daného města si však volí každý jedinec sám a díky svobodě volby může snadno vybočovat ze zmíněných škatulek.

První kategorií města je tedy lidský prvek, druhou utváří jeho stavební stránka. Chápeme-li město jako soubor lidských obydlí, charakterizuje ho právě jeho architektura. „Charakter nějaké ‚rodiny‘ budov, vytvářejících místo, je obvykle zhuštěn v charakteristických *motivech*, jakými jsou určité typy oken, dveří a střech. Takové motivy se mohou stát ‚konvenčními prvky‘, s jejichž pomocí se charakter přenáší z jednoho místa na druhé.“¹⁸ Architekturu tak tvoří její části a i ty se rodí z menších detailů. Vidíme, že město je svou podstatou značně fragmentární. A právě ve způsobu seřazení těchto prvků se rodí jeho *genius loci* i jeho případná líbivost. „Jestliže se nám nějaké město líbí pro svůj zvláštní charakter, bývá to obvykle proto, že většina jeho budov se týmž způsobem vztahuje k zemi i k nebi, jako by vyjadřovaly společnou formu života, společný způsob bytí na zemi.“¹⁹ Důležitým faktorem, který ovlivňuje *genia loci* města, je také protikladná dvojice *centrum a periferie*. V tradičním pojetí představuje centrum historické jádro města, *místo s pamětí*, a *genius loci* bývá přiřazován právě centru. Periferií jako místo bez paměti dosud klasicky pojímaného *genia loci* postrádá. Také umělecká literatura odráží zmíněné členění. Na jedné straně stojí texty zabývající se centrem města a na druhé ty, které se zabývají jeho okraji.

Předchozí úvahy lze doložit příkladem konkrétního města, přejdeme proto do Prahy. První osídlení pražského území se datuje do období pravěku, ale až v devátém století začíná vznikat město Praha. Tehdy jsou založeny dva hrady, které budou po staletí vymezovat rozlohu města, Hradčany na levém břehu řeky a Vyšehrad na pravém. Středověký původ města zůstal patrný v půdorysu Prahy – nevyznačuje se jasnou lineární strukturou modernějších měst, ale spletitou a nepravidelnou strukturou *labyrintu*. „Pro její starou část je charakteristické množství individuálních prostorů a prostůrků, zákoutí, křivolakých uliček, průchodů.“²⁰ Dlouhá historie Prahy, která vdechuje městu starobylý nádech, také zapříčinila její fragmentárnost. Vlastnost pro město typická je v Praze viditelná na každém rohu. Na jediném místě se tu střetávají různé architektonické slohy. Kubistické domy stojí po boku domů

¹⁷ HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město (eseje z mytopoetiky)*. Cit. vyd., s. 179.

¹⁸ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 14.

¹⁹ Tamtéž, s. 63 - 64.

²⁰ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Cit. vyd., s. 102.

románských, gotických, renesančních i barokních. Díky střetu všech zmíněných slohů tak Prahu charakterizuje rozmanitost. Historická hodnota města láká turisty a obyvatelé Prahy tak mohou každodenně srovnávat své vnímání města s pohledem cizince. Praha přitom pro tyto dva odlišné typy představuje jiné město.

Svou roli v Praze zastává i příroda. Díky své geografické poloze město prožívá čtyři různá roční období, která si ho s pomocí svých živlů přetváří. „Praha se opravdu proměňuje jako drahokam se střídáním počasí, denní i roční doby. Slunce však jen zřídka kdy dodává budovám plnou plasticitu. Světlo většinou filtrují mraky, věže jsou pak „zamlžené“ a nebe je zakryto.“²¹ Zdánlivě stálá architektura města se tak proměňuje s pouhou změnou světla. Přírodním prvkem, které do značné míry předurčuje charakter Prahy, je řeka Vltava. Doslova rozsekává Prahu vedví a umožňuje tak vznik unikátního prostoru – mostů. „V Praze most opravdu ‚shromažďuje zemi jako krajinu kolem řeky‘, ale zároveň shromažďuje i to, čím člověk přispěl k tomuto místu, jakožto městskou krajinu jedinečné kvality.“²²

Praha se díky všem zmíněným rysům stává dějištěm mnoha literárních děl, prozaických i básnických. Schopnost Prahy inspirovat umělce můžeme spojovat s jejím *geniem loci*. Jeho ráz určuje především jeden charakter pražské architektury. Staré budovy se svými hlubokými sklepy a nízkými podloubími noří do země. „Máte zde dojem, že je možné pronikat stále hlouběji do vnitřku věcí. Ulice, vchody, dvory, schodiště vás vedou do nekonečného „nitra“.“²³ Městu je však vlastní i opačný vertikální pohyb, prostřednictvím stovek věží a věžiček se sápe k nebi. Praha tak spojuje nebe se zemí, její *genius loci* plave v prostoru mezi nimi a stává se tak prakticky všudypřítomný.

²¹ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 83.

²² Tamtéž, s. 82.

²³ Tamtéž, s. 78.

3. Clara Janésová a Praha

„To je Kampa, řekli mi, a ty stromy, které jsem cestou letmo zahlédla, jsou její *nezadržitelné* platany, a jeden z domů, z velkým oknem zakončeným obloukem, dům v němž Holan žil.“²⁴

3.1 Úvod – Clara a Praha

Pouto Clary Janésově k Praze se zrodilo kvůli jedné jediné osobě, Vladimíru Holanovi. Kdyby nepoznala jeho poezii, nepoznala by ani Prahu. Ač se tato práce chce věnovat primárně Praze, Holan bude stále v pozadí. Úvod této kapitoly proto věnuji popisu cest Clary Janésově do Prahy a okolnostem návštěv u básníka. Za Holanova života zavítala do Prahy celkem čtyřikrát, ale dříve než s básníkem setkala se s jeho dílem.

V roce 1970 vydal Carlos Barral Holanovu *Noc s Hamletem a další básně* v překladu Josefa Forbelského a kniha se dostala do rukou Clary Janésově. Prožívala v té době těžké období a již šest let nepsala. „Když si přečte knihu – čte ji stále dokola celý rok až do roku 1972 –, básnicky se obrodí. Je to rozhodující okamžik jejího života.“²⁵ Holanovy verše na ni zapůsobily tak silně, že se k psaní vrátila a svěřila se Carlosu Barralovi, že by ráda autora poznala. On ji od jejího přání odrazuje, Holan už v té době totiž žije uzavřen od světa v „dobrovolném vězení“ na Kampě, ke kterému se rozhodl kvůli tehdejšímu režimu. Stejnou odpověď Janésová dostane i od Josefa Forbelského. Tři roky trvalo, než se sama odvážíla Holanovi napsat a až v roce 1974 začíná jejich korespondence. Janésová zasílá Forbelskému báseň „Dolor“ (Bolest) věnovanou Holanovi a ten ji pro něj přeloží. „V roce 1975 vychází kniha *En busca de Cordelia y poemas rumanos* (Hledání Cordelie a rumunské básně), reakce Clary Janésově na přečtenou *Noc s Hamletem a další básně*. Holan dostane výtisk a jako odpověď zašle knihu s věnováním (*Lamento*, třetí svazek sebraných spisů).“²⁶ Sblížení dvou básníků se tak začíná právě ve světě literárním. Kroky však směřují k osobnímu setkání...

První návštěvě Clary Janésově předchází Holanem ručně psaný dopis z dvacátého května 1975. Reaguje v něm na prosbu o setkání. Píše: „Jak jste mi blízká, vážená, drahá. Ze srdce Vám děkuji za dopis a vidoucí báseň! Píšu Vám česky, protože neovládám žádný cizí jazyk. Jsem také vážně nemocen. Ale až přijedete do Prahy, rád, rád Vás uvidím. Jen prosím: nebude

²⁴ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 54.

²⁵ VAZQUÉZ, Juan A. Cesta na Kampu. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 145.

²⁶ Tamtéž, s. 145.

to možné v červenci a srpnu! Jindy kdykoli Vás rád, rád přivítám. Musím končit, špatně se mi píše. Ale líbám Vám nejprve jednu, pak druhou a potom obě ruce!“²⁷ Clara Janésová jeho pozvání přijala a ještě tentýž rok prvně navštívila Prahu. Přiváží láhev vína, první básně sbírky *Kampa* a kytici, za kterou se nesměle skrývá. Kvůli jazykové bariéře spolu nemohou mluvit přímo, proto jsou přítomni i Vladimír Justl a Josef Forbelský a obstarávají překlad. „Přemožena nenadálým ovzduším prázdnoty se obrátila k tlumočnickovi: ‚Řekněte mu, že tady nechávám pár svých básní, jsou to mé první milostné verše.‘ Tehdy se básník zachvěl a takřka v slzách ji uchopil za ruce, políbil je a poprosil: ‚Vraťte se.‘“²⁸

První setkání zapůsobilo na oba dva. Pro ni bylo tak silným zážitkem, že se rozhodla se před další návštěvou naučit česky, aby si mohla promluvit s Holanem o samotě. Český básník v dopise sedmého října téhož roku píše: „Rád vzpomínám na Vaši návštěvu a často pomyslím, co asi děláte. Kéž Apollón je stále při Vás! Líbám Vám ruce, ale už musím přestat, neboť je líbám příliš dlouho.“²⁹ Janésová se ponoří do studia češtiny a do Prahy se vrací o dva roky později v roce 1977. Tentokrát přiváží *Kampu II*, sbírku, kterou svázala bavlněnou nití a obohatila partituroou vlastních hudebních melodií. Po setkání přichází Janésové dopis, který už nemohl napsat sám Holan, postižen druhým výronem krve do mozku svěří jeho sepsání své ženě Věře. Krátký dopis psaný na stroji končí stručnými slovy: „Přeji Vám vše nejlepší a líbám Vám ruku. Váš Vladimír Holan.“³⁰ Ač jazyková bariéra byla zbourána, jeho nemoc mezi ně postavila další, která básníka nutí potlačovat city.

Dopisy mezi nimi také putují čím dál řidčeji, ty Holanovy navíc nadále píše jeho žena Věra, vědoma si své role prostřednice. V dopise z března roku 1978 tak zazní pouhé: „Drahá a vážená přítelkyně, můj manžel Vám děkuje za přání k Vánocům. Jak víte, nemůže psát a proto píšu já. Se srdečným pozdravem od nás obou Věra Holanová.“³¹ Janésová na třetí cestu vyráží s knihou *Kampa III* v deskách rudé barvy, barvy ohně, krve i lásky a s několika mušlemi – dary ze země moře. „S tím vším postává u jeho dveří, ale uběhnou celé hodiny, poledne i odpoledne, než mu za soumraku odevzdá dárek. Teprve to ho přiměje opustit šero a rozsvítit.“³² Poslední návštěva v roce 1979 má ještě tesknější kontury. Janésová už Holana ani neviděla, těžce nemocný muž se s ní nechtěl setkat osobně. „Je to z ješitnosti. Skoro nejí,

²⁷ *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 44 - 45.

²⁸ CURESES, Marta. První cesta, 1975. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 151.

²⁹ *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 49.

³⁰ CURESES, Marta. Druhá cesta, 1977. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 153.

³¹ CURESES, Marta. Třetí cesta, 1978. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 154.

³² Tamtéž, s. 154.

nevstává z postele...‘, vysvětluje Justl.³³ Mohla mluvit jen přes dveře a jeho ženě dát přivezené básně. Uslyší jen básníkův vzlykot nad předanými básněmi a marně čeká na otevření dveří. „Touha vrátit se, prosit, tlouci na dveře v zoufalé snaze. Potom nic. Proběhnout tiché ulice Prahy a vrátit se tam, odkud vyšla. Ofélie, Eurydika odmítnou osud, vzeprou se mu.“³⁴ Tragické poslední setkání předchází básníkově smrti. Janésová se o ní dozvídá z telegramu. Vzájemná setkání, která obklopuje až mystický nádech, končí pouhými pár slovy. Celý vztah však byl naplněn určitými nepřekročitelnými hranicemi, nejprve jazyka, poté nemoci... „Vztah se odehrává v nemožnosti, přesně jak píše Holan Claře v roce 1977, v jedné nikdy neodeslané básni: „Rád uvítám Vás/ v zahradě, kterou nemám.“³⁵ Z některých detailů jejich setkání však dosud mrazí – básník v roce 1972 ve svém textu *Noc s Ofélií* předvídá návštěvu ženy s mušlemi v rukou, když píše: „To je od plynu, / už tu byl několikrát, chce peníze..‘ / „A máte?“ zeptala se, a aniž / čekala na odpověď, sáhla do kabelky / a kladla na stůl mušle, lastury a škeble...“³⁶ Text vyrůstá do tajemných rozměrů o pár let později, kdy do něj vstoupí život a barcelonská básnířka Holanovi přiváží dar v podobě mušlí.

Z předchozích odstavců jasně vyplývá, že Praha je pro Claru Janésovou neodmyslitelně spjata s Vladimírem Holanem. Básník je jejím průvodcem tímto městem. Nikdy se s ní sice nevydal do ulic, ale její kroky se vždy točily kolem míst, která s ním měla spojené. Jeho všední a dobře známé město je pro ni zcela nové. Do Prahy přichází Clara Janésová jako cizinka, nezná zdejší jazyk ani obyvatele. Její první kroky tak mají turistický charakter, pohybuje se jen po Starém Městě a Malé Straně a zajímá se především o „Holanovu“ Kampu, zvláště o jeho dům na Kampě, kde žil od roku 1968 dvacet let v přízemí, a dům U Lužického semináře 18, kde prožil zbytek života. Janésová si Prahu sevrkává na pouhé historické centrum a nedostává se k periferii města, což je pro archetyp cizince vcelku charakteristické. Postupně však k Praze získává důvěrnější vztah a zajímá se i o její okraje. Praha však není jediným místem, ke kterému Clara v Čechách zaměřuje svou pozornost. Jak ukáže rozbor jejích děl, nalezneme v nich i ozvuky z návštěv kraje, kde Holan žil v dětství (okolí Bdělé pod Bezdězem) i dalších památek, například Babiččina údolí či Kuksu.

³³ CURESES, Marta. Čtvrtá cesta, 1979. Láska jako destrukce. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 155.

³⁴ Tamtéž, s. 155.

³⁵ PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Respekt, 23. 3. 2009. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Spisovatel/1851/clara-janes>.

³⁶ CURESES, Marta. Čtvrtá cesta, 1979. Láska jako destrukce. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 155.

3.2 Určení hledisek rozboru děl

Než se ponořím do díla Clary Janésové, ráda bych s ohledem na předešlé stránky upřesnila otázky, na které chci při rozbořech textů odpovědět. Především budu porovnávat úlohu Prahy v jednotlivých textech. Jak se ve svých textech k městu staví a jaká místa jsou pro ni důležitá? Jak konkrétní místa přetavuje do textů a čeho si u nich všímá? Vrací se na některá opakovaně a reflektuje takové návraty v textech?

Dále se chci věnovat struktuře textů a jejich obsahovému vyznění. Lze v nich nalézt nějaké výrazné motivy? Užívá přitom svou originální symboliku, či využívá již zavedené symboly a odkud je v takovém případě přejímá? V úvodní autorčině biografii zaznělo zařazení jejího díla k neoexistenciální poezii a k tradici španělských mystiků. Lze v daných textech konkrétně doložit tyto literární styly? Jaký je existenciální a mystický rozměr jejích textů? V teoretické kapitole se dále objevilo několik pojmů zásadních pro téma poetiky místa. U některých jsem zmínila, že mají v kontextu díla Clary Janésové svůj význam. Jakou konkrétní roli tedy tyto pojmy sehrávají?

Smyslem mé práce je přitom pochopit, jaký je Clařin pohled na Prahu a jak se o ní vyjadřuje ve svých textech. Věřím, že prostřednictvím úvah o zmíněných otázkách se k němu mohu přiblížit.

4. Konkrétní rozbor díla

4.1 Oféliin hlas

„Kdo je ten, kdo prošel cesty, jež se shodovaly s cestami mého labyrintu?“³⁷

V *Oféliině hlasu* Clara Janésová vypráví o svém seznámení s Vladimírem Holanem. Do hlavní linie díla se prolínají také vzpomínky na její dětství, dospívání a období zoufalého hledání sebe sama. Různorodé útržky na sebe přitom stále odkazují a dohromady vytváří spleť sítí vzájemných vztahů. Text tak působí jako velká pavučina, ve které jsou jednotlivé stránky propojeny jemnými vlákny. Svou křehkostí se proto vzpírá jednoduchému rozboru, který by se například zabýval nejprve obsahem, následně formálním uspořádáním díla a nakonec jazykovými prostředky. Svým nejasně definovatelným charakterem se *Oféliin hlas* přiči takové jednoznačnosti. Nezbývá než postupovat po jednotlivých tématických vláknech a všimnout si, jak jsou propojena s dalšími. Jedině tak lze dospět k obecnějším závěrům. Začnu s ústředním tématem práce – Prahou, následovat bude kapitola o roli přírody v textu, třetí část se bude věnovat reflexi vztahu s Holanem, kterou *Oféliin hlas* přináší, a v závěru pak pojmenuji formální strukturu celého textu.

4.1.1 Praha – role města v textu

Praha, jakou nalézáme v *Oféliině hlase*, není jasně a celistvě zobrazená, právě naopak. Jedná se o umělecké ztvárnění osobních dojmů a veskrze subjektivní obraz města. Město se vyjevuje jen v náznacích a detailech. Navíc je autorčin úhel pohledu na Prahu specifický. Do Prahy přichází Clara Janésová ze vzdáleného kraje jako cizinka, město by měla vidět prvně. Sama však cítí, že se s místy v nějaké podobě už setkala. „Jdeme s Forbelským a Justlem Kampou. Ve tmě, osvětlené slabými plynovými lampami, procházím místy, která ke svému překvapení už znám. Stalo se to skrze básně, anebo se básně shodují s něčím uvnitř mne?“³⁸ Reálný obraz města se jí vtiskuje do toho podvědomého, stvořeného literaturou. Při skutečném kontaktu jí město postupně přirůstá k srdci, přestává být pouhou cizinkou, ztrácí se veškerý odstup. „Brzy se Praha stala mým městem.“³⁹ Jak se takový vztah zrodil?

³⁷ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 28.

³⁸ Tamtéž, s. 53.

³⁹ Tamtéž, s. 60.

Její první kroky náležely jen několika místům. Prahu si zúžila na oblast Malé Strany, Hradčan a Starého Města, tedy historické centrum města, ke kterému si už při prvním setkání vytvořila blízký vztah. Tlukot srdce celé Prahy cítila na Kampě. Když se tam poprvé ocitla, místo jí vyjevilo svého *genia loci*. „Obraz ostrova a jeho budov jako by vystupoval z rudých a zlatavých barev soumraku a vznášel se mezi mraky. A setrval ve mně jako Polárka mé cesty...“⁴⁰ Cítila, že se ocitla na místě, okolo kterého se bude otáčet její následující život. Kampa představuje i středo-bod *Oféliina hlasu*. Janésová se k ní v textu stále vrací, jako přitahována magnetem. Nově poznáný prostor přitom srovnává se „svými“ místy. Takový proces je přirozený – každý člověk podvědomě hledá znaky starých míst na místech nových. Kampa a potažmo celá Praha tak v *Oféliině hlasu* stojí vedle rodné Barcelony, Paříže i Pedralbes, místa Clařina dětství a dospívání. „Spisovatel si *svoje* město i *svoje* města ‚navštívená‘ a ‚přečtená‘ nosí všude po světě s sebou a spolu s tímto svým vnitřním, existenciálním městem nosí všude s sebou také svůj ‚text‘ (byť je stvořen texty cizími, od jeho ‚osobního‘ města jej nelze odlišit) – ‚texty‘ měst.“⁴¹

Dominantní roli v textu zastává Pedralbes. Proč si při vzpomínkách na Prahu vybaví autorka tolikrát místo svého dětství? Vysvětlením je Holan, který se před světem uzavřel na Kampě. Právě jeho vězení v Janésově probouzí pocity „vězně“ v zahradě v Pedralbes. Řekou ohraničený prostor Kampy jí připomíná uzavřenou zahradu, ve které trávila dětství. „Její nevelká rozloha vybízela k narušení hranic a včlenění dalších prostorů. Její půda a osamocenost předjímaly jiný, podobně izolovaný prostor: ostrov Kampu, kde básník pobýval tolik let.“⁴² Janésová zároveň cítí, že Kampu Holan drží pevně ve svých rukou, stejně jako ona kdysi se sestrou kralovala zahradě odříznuté od světa. Oba literáti tak prožili léta v jediném uzavřeném místě, které ovládli. Zahradu v Pedralbes s Kampou spojuje také existence domu. V *Oféliině hlase* autorka vzpomíná na ten v Pedralbes i na oba domy, které Holan obýval na Kampě. V době, kdy poznala Holana, pohybovala se Janésová mezi několika městy. Nebyla jako on ukotvena na jediném místě, naopak se toulala po různých městech ve snaze utéct z domova v Pedralbes, naplněného bolestí ze ztráty otce. Při setkání s Holanovým domem náhle objevuje absolutní propojenost člověka s jeho domovem, které ona v tu chvíli k žádnému místu nepociťuje. Jeho pouto k domovu na ni silně zapůsobí. Dům a jeho obyvatel jsou proto zobrazení na několika místech v textu.

První Holanův dům se do textu dostává oklikou. Janésová totiž první básníka navštívila, až když se z Dobrovského vily odstěhoval (kvůli věčným sporům se sousedem, Janem

⁴⁰ Tamtéž, s. 54.

⁴¹ HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město (eseje z mytopoetiky)*. Cit. vyd., s. 119.

⁴² JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 8.

Werichem). Dům však autorka zná z mnoha textů a sama o něm píše: „Ohromný strom zakrýval jeho okno, kanál bránil dostat se blíž. Nikdy ho nebylo vidět. Vědělo se, že tam bydlí, protože v domě zůstávalo rozsvíceno až do úsvitu.“⁴³ Naráží zde na několik skutečností. Dům byl částečně nepřístupný kvůli kanálu, který jakoby ohraničoval Holanův ostrovní svět. Holan psal a žil na „druhém břehu“. Druhý břeh si zvolil i z hlediska času – za hodiny svého života si vyvolil ty noční. Dům se jeho volbě přizpůsobil, ztichlé sídlo bdělo s básníkem, jen zmiňované okno propouštělo světlo svíček a vypovídalo tak o životě svého obyvatele. Okno, které dělilo svět venku od vězení uvnitř domu, určovalo charakter místa. „Ze všech *motivů* je okno motivem nejdůležitějším. Vyjadřuje nejen prostorovou strukturu stavby, ale i její vztah ke světlu. A svými proporcemi a detailním ztvárněním se podílí na způsobu, jak stavba stojí a jak se zvedá. V okně je proto soustředěn a „vysvětlen“ *genius loci*.“⁴⁴ Holan ukrytý ve tmě noci psal právě u velkého okna a to se stalo symbolem nejen domu samotného, ale především autorova uvěznění na Kampě a jeho tvorby jako celku. Janésová tento symbol jeho samoty také přijímá a fotografii okna umísťuje do knihy o Holanovi *El espejo de la noche*.

V druhém Holanově domově, v ulici U Lužického semináře, se Janésová ocitla hned při první návštěvě. „Jsem tam možná poprvé a naposled, a jak je zřejmé, neporozumím tomu, o čem je řeč. Budu se tedy dívat. S nerozhodností odsunuji vázu a pozoruji básníka: jeho neobyčejně křehkou, smrtelně bledou kůži a oči rozervané utrpením. Rozhlížím se kolem: pootevřenými dveřmi na terasu jsou vidět popínavé růže a vzdušná cesta vedoucí k topolům u kanálu.“⁴⁵ Už při prvním střetu pocítila výjimečnost místa, které docela prostupovala figura básníka. „Stejně jako město má každý pokoj svou vlastní auru, jež představuje jakousi duchovní ‚informaci‘ tvořenou z pocitů, myšlenek, osudů jeho obyvatel.“⁴⁶ Veškerý nábytek i umělecké předměty, které Clara v pokoji toho dne spatřila, vnímala jako součást básníka samotného. Proto také, když Prahu navštívila po smrti Holana, má pocit, že jeho dům ztratil kus sebe sama. Bez svého obyvatele působí dům prázdně. Janésová píše: „Vystupuji po úzkém schodišti domu v ulici U Lužického semináře, který je už pět let obývaný básníkovou nepřítomností...“⁴⁷ Na prázdnotu, která prostor prostupuje, naráží i ve slovech: „...nábytek a všechny předměty vypadaly zmrtvěle.“⁴⁸ Připomíná skutečnost v této práci již zmíněnou – místa jsou utvářena lidskou přítomností. Dům se proměnil ztrátou svého obyvatele.

⁴³ Tamtéž, s. 38.

⁴⁴ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 179.

⁴⁵ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 50.

⁴⁶ HODROVÁ, Daniela. „Smysl pokojů“. In D. Hodrová a kol. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 217.

⁴⁷ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 83.

⁴⁸ Tamtéž, s. 82.

Když vykročí Janésová z Holanova domu, instinktivně se vydává ve směru staré královské cesty, která se klikatí historickým centrem města. „A opět Karlův most, ostrov Kampa, Míšeňská ulice, kostel svatého Mikuláše, zahrady Valdštejnského paláce, Nerudova ulice, a vyjít na Hrad a pokračovat dál: Loreta, její zvonky...“⁴⁹ Svými kroky tak označí význačné památky Prahy, které na ni silně zapůsobí. O konkrétních dojmech se ale až na výjimky nikterak nerozepisuje. Místa jen vyjmenovává, jakoby je jen nabízela čtenáři a nechávala tak na něm, aby je případně nezkresleně poznal sám. Brzy jsou Clařiny kroky po městě jistější. „Chodila jsem po ulicích, aniž bych se potřebovala ptát na cestu.“⁵⁰ Prvotní cesta do Prahy pro ni znamenala cestu za Holanem a útěk k neznámu. V Praze však nalézala nejen básníka, ale i sama sebe. „...mezi Prahou a mnou je vše věcí duše, mysli a lásky.“⁵¹ Všechny city se přitom rodí ze setkání s Holanovou Kampou. Kampa představuje také místo, kde se město střetává s přírodou. Na tu se zaměří následující kapitola.

4.1.2 Příroda deroucí se na povrch

Při procházkách Prahou Janésová naráží také na stopy přírody, která město do značné míry formuje a představuje prvek určité nespoutanosti. Mnohé z přírodních prvků, kterých si v Praze všímá, si v sobě nese odmala. V jejím dětství totiž příroda znamenala svobodný život v zahradě v Pedralbes a održtenost od reálného světa kdesi za plotem. Sama říká: „Skutečný život byl ve městě, zatímco v zahradě se jen zorávala půda, plná očekávání, a živila se představami, předlohami, které slučovaly zkušenost odloučení s touhou po pospolitosti.“⁵² Ze své „rajské zahrady“ byla náhle vytržena otcovou smrtí. Bolestná událost ji donutila prchnout do města, do Barcelony a Paříže. „...všechny cesty, jimiž jsem se tehdy vydala, byly cesty do nicoty, protože jsem od života propojeného se zrozením rostlin a země, jejichž milostná síla mne obklopovala, přešla k bolestnému životu bytosti oloupené a vytlačené na okraj, a tak se toulání pro mě stalo cestou, jak zůstat téměř nerozpoznatelná stranou života.“⁵³ Vyhnání z přírody pro ni představuje trýznivou zkušenost a počátek chaosu. Přírodní prvky, se kterými se v Praze po letech setkává, jí všechny tyto pocity vrací a připomínají jí, jak se před reálným světem schovávala v zahradě. Jaké konkrétní přírodní motivy v *Oféliině hlasu* nalezneme?

Oféliin hlas jakoby obrůstal hned několika rostlinami – růžemi, platany, černým bezem i břečťanem. Všechny mají své kořeny na Kampě. Růže se v díle objevují nesčetněkrát a spojují

⁴⁹ Tamtéž, s. 82.

⁵⁰ Tamtéž, s. 60.

⁵¹ Tamtéž, s. 82.

⁵² Tamtéž, s. 25.

⁵³ Tamtéž, s. 16.

autorkou nově objevený svět Kamy se světem minulých let. „Růže nacházíme v zahradě Clařina dětství, plazí se po zdech Holanova domu.“⁵⁴ Janésovou k růžím váže osobní pouto zrozené v Pedralbes. Říká: „Jakou sílu mají růže a jak silně jsou přítomné v mém dětství! Byly poselstvím, votivními lampami z dálky, věrnými společníci krásy a její výzvou.“⁵⁵ Růže přestává být pouhou květinou a stává se symbolem mnoha významů. Tento rys růže vnímali i španělští mystici, které lákala právě mnohotvárnost této květiny – krásným květem zakrývá své pravé jádro, omamnou vůní láká a trny zraňuje. Janésová se ke květině mystiků vrací a obdivuje mnoho tváří jediné růže. I proto při prvním vstupu do Holanova domova, do „domu střeženého rudými růžemi“⁵⁶, sama přináší kytici růží. Dar lásky a vášně, dar útočící na lidské smysly vůní i krásou, ale také dar bolesti. Tajemná květina jakoby měla i dar řeči: „Z korunek růží spálených sluncem Clara jednoho odpoledne ve Španělsku vyčte, že Holan vážně onemocněl.“⁵⁷ Růže tak stojí na počátku i konci jejich setkání.

Dalším rostlinám se v knize nedostává tolik prostoru jako růžím, ale přesto je nelze opomenout. Na jednu z nich Janésová upomíná v následující větě o Praze: „Voněla po černém bezu a po vodě v řece...“⁵⁸ Černý bez, který si jednou utrhla u Holanova domu, se jí vrací ve vzpomínce a jeho vůně prosakuje do celého města. Stejně významným prvkem jsou platany rostoucí na stejném místě. Vzrostlé stromy symbolizují pevnost, která jí samotné chybí. Posledním rostlinným motivem je břečťan, kterým obrůstá hrob básnickovy rodiny. „Zeleň listů a pronikající světlo nadále udávají nehybný takt onomu způsobu existence, kterému říkáme smrt.“⁵⁹ Rostlinný kruh se uzavírá – od růží jako symbolu vášně i bolesti vedl přes vůni černého bezu a platany jako symboly síly až k náhrobnímu kameni pokrytému břečťanem – symbolu smrti. Spolu s Holanem odešla i příroda. Růže, které pokrývaly zdi jeho domu, jsou strženy. Když Clara navštěvuje Kampu po Holanově smrti, píše: „Stmívá se a okny prostupuje zeleň listů, ochuzená a bez lesku, který mu před deseti lety propůjčila bouřka, bez rudého kontrastu růží, jež zakrývaly terasy, nyní téměř nahé. Tato otevřenost k řece, k světu dnes působí nepřátelsky.“⁶⁰

Význačný přírodní prvek města i knihy představuje Vltava. Řeka, která roztíná město na dvě části, protéká i *Oféliiným hlasem*. Kampa leží u jejích břehů a Janésová, která má k této části města nejbližší, tak přítomnost řeky stále pociťuje. Mnohokrát při svých procházkách

⁵⁴ PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Cit. vyd.

⁵⁵ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 25.

⁵⁶ Tamtéž, s. 49.

⁵⁷ PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Cit. vyd.

⁵⁸ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 87.

⁵⁹ Tamtéž, s. 86.

⁶⁰ Tamtéž, s. 83.

pozoruje tok Vltavy a pojmenovává její kouzlo slovy: „Noc kolébá její odlesky, odlesky, které tvoří a boří obrazy a mísí je s jinými a také s lesklou černí vody...“⁶¹ Vltava představuje zrcadlo nebe i města, její hladina pohlcuje svět kolem a vrací jen jeho obraz. Řeka tak má nad městem moc, stejně jako další přírodní živly, které podle Janésové město přetváří. Projevy počasí v podobě prudkých bouřek i lijáků naznačují sílu přírody ve zdánlivě netknutém prostoru města. Také západ slunce má v kontextu Prahy velký význam. „Patří k motivům spojeným s niterným městem, s pojetím města jako stavu duše. Městu na hranici dne a noci přidává západ slunce přízračný, divadelní ráz.“⁶² Snášející se soumrak se pro Janésovou stává až fyzickým prožitkem: „A později se ve vrstvách stínů na mne pomalu snáší celé město.“⁶³ Za soumraku se rodí druhé město, temná noční Praha, kterou na vlastní kůži každodenně prožívá Holan a jaké skrze něj vnímá i Janésová. Se západem slunce se do *Oféliina hlasu* prodírá příroda i ve své zvířecí podobě. Clara pozoruje ptáky letící nad řekou i kolébající se na vlnách řeky, než je pomalu pohltní tma. „Hejna kachen spala na dřevěných trámech plujících ve vodě. Náhle bylo slyšet ptáky a zahlédla jsem, jak se jako mrak prudce snesli na velký kaštan a černými tečkami zaplnili jeho větve. Pozorovala jsem řeku až do setmění.“⁶⁴ Soumrak doprovázený deštěm se obdobně jako růže stává poslem špatných zpráv a symbolem ztráty. „Lilo jak z konve. Začínalo se stmívat a on, sotvaže mě uviděl, vydechl tato slova: ‚Zemřela mi dcera!‘ Pak se na mě pronikavě podíval: ‚Umírám,‘ řekl...“⁶⁵

Dějištěm *Oféliina hlasu* není jen Praha. Clara Janésová se rozhodla poznat i rodný kraj Holana. Zatímco Prahu pocítuje jako nový domov, vesnickou krajinou v okolí Bělé pod Bezdězem se jen toulá. Nepocítí k ní tak osobní vztah jako k Praze, i přesto ji zasáhne. Když s Justlem přijíždí do Holanova kraje, vybavuje se jí pražské předsevzetí přeložit Holanovo dílo. A právě při pohledu na nekonečnost krajiny si uvědomí nezměrnost Holanovy poezie. „„Zapomeňte na Holana, opusťte myšlenku, že přeložíte jeho básně, budete trpět. Vystupte na horu a pozorujte stromy,“ řekl mi tentokrát. Tváří v tvář této krajině jsem jeho výzvu pochopila.“⁶⁶ Tytéž obrazy kraje ji ale nakonec v jejím poslání utvrdí. Přijímá výzvu, kterou před ni příroda klade. „...spatřuji cestu, kterou musím následovat: tento jazyk, odlišnou hudbu, odlišné krajiny, ty, ve kterých Holan žil během svých prvních let, pohoří jeho veršů a dějiny a

⁶¹ Tamtéž, s. 53.

⁶² HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město (eseje z mytopoetiky)*. Cit. vyd., s. 162.

⁶³ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 53.

⁶⁴ Tamtéž, s. 101.

⁶⁵ Tamtéž, s. 61.

⁶⁶ Tamtéž, s. 63.

kulturu země, ležící pod nimi.“⁶⁷ Krajina Čech tak bezděky přispěla k jejímu rozhodnutí překládat dílo Holana i dalších českých básníků.

4.1.3 Holan jako průvodce

Prvotním motivem cesty Clary Janésové do Prahy byl právě básník. A vše začala jediná jeho kniha, *Noc s Hamletem*, která na ni silně zapůsobila v těžkém životním období. „Mé já bylo naopak nehybné, v klidu a téměř beze střežení. Četba té knihy přítomný stav změnila a aniž bych si to uvědomila, uvedla mě do pohybu.“⁶⁸ Kniha byla jasným impulsem a rozhodla o jejím následujícím osudu. „Básník, uvězněný v normalizačním Československu, se pro jednatřicetiletou Španělku stal vším. Ukazatelem na cestě z chaosu k ‚vlastnímu básnickému bytí‘. Zrovna uvažovala, zda vstoupit do kláštera, či spáchat sebevraždu, namísto toho začala psát.“⁶⁹ Janésová se pod dojmem veršů vydala se na cestu, chtěla poznat jejich autora. Putovala sice do neznáma, ale s vědomím, že nebude sama, protože ji všude bude provázet Holanova poezie. Vyšla se po stopách jeho života, nejprve do Prahy a poté i do jeho rodného kraje, a jeho verše pro ni přitom byly nejen zeměpisným průvodcem, ale i duševní oporou.

Role průvodce připadla Holanovi i v *Oféliině hlasu*, kde stojí v pozadí děje. Byl sice u jeho zrodu, ale v díle je mu přisouzena jen pasivní role pozorovatele. Janésová opakovaně cituje jeho dílo, ale jedná se jen o útržky, které sama vybírá a skládá podle svých představ. Stejně tak, cituje-li jeho promluvy ze společných setkání, jedná se spíš o zapamatované fragmenty než o přesné znění promluv. Tato jednostrannost jakoby odrážela skutečnost, že mezi ní a básníkem vždy zůstávala určitá hranice. Uzamknul se před ní stejně jako před zbytkem světa ve svém ostrovním a nočním domě. „Řekl: *zed' za zdí*, změnil vztah člověka k hodinám, nechce nikoho vidět, napájí se nočním tichem, které odkrývá jiné roviny skutečnosti.“⁷⁰ Ve svém vlastním vězení pak po nocích tvoří a dál tak živí bariéru, která ho odděluje od ostatních lidí, včetně Janésové.

Clara o Holanově vězení ví od počátku a určitým způsobem ji fascinuje. Odhodlá se však k pokusu pomyslnou zeď zbourat a proniknout k básníkovi. Opakovaně přichází, přináší své básně a jiné dary. Záleží jí přitom i na barvách oblečení, v němž ho navštíví – stávají se pro ni symbolem jejích citů. Jednou přichází v bílé: „Ve dveřích jeho bytu mě uvítá Justl. „Přicházíte

⁶⁷ Tamtéž, s. 53.

⁶⁸ Tamtéž, s. 15.

⁶⁹ PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Cit. vyd.

⁷⁰ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 30.

jak nevěsta.“⁷¹ Jindy přichází v modré barvě, barvě moře, které mu chce do vnitrozemí přinést. Při poslední návštěvě přichází v barvách, které nalézá v literatuře. „Tentokrát jsem přišla do básníkovy domu oblečená do červené a olivově zelené barvy, barev Beatrice z *Božské komedie*, a on mě nechtěl vidět.“⁷² I když se s básníkem opakovaně setká, zůstává mezi nimi nepřekročitelná mez.

Holan tuto bariéru popisuje v básni, kterou jsem v práci citovala, v níž básnířce nabízí posezení v neexistující zahradě za hlohovým plotem, který nemá. Báseň z roku 1977 končí slovy: „A píšu Vám to jako *nikdo*, neboť už také nejsem, protože jsem Vás miloval.“⁷³ Svě city k ní jí prý přiznal jen jedinkrát a to slovy: „Nemyslete si, že jsem si hned zpočátku nevšiml, že jste krásná žena, ale především jste žena záhadná, magická a vzdálená.“⁷⁴ Vztah mezi nimi není možný. Na propast, která mezi nimi zeje, Janésová opakovaně v *Oféliině hlase* naráží. „Znovu před jeho dveřmi, jsou už známé, ale pořád stejně záhadné, neboť práh dveří naznačuje jinakost, něco, co zůstane vždy uzamčeno, i když se překročí...“ Propast se prohlubuje při poslední návštěvě, kdy Janésová zůstává právě za prahem bytu. Pak už přichází jeho smrt, která básnířku vrací k jiné životní ráně – ke ztrátě otce. Holan se stává již druhým mužem, kterého básnířka ztratila. Vzpomínky na otce se v textu prolínají s těmi na českého básníka. „Holan zemřel 31. března 1980. Do Prahy jsem se vrátila v létě 1985... Našedlé, téměř bílé světlo, čerstvý vzduch, který přicházel od řeky, atmosféra bez času, a onen chlapec, který mne zastavil na ulici udivený, že mě vidí živou po smrti básníka, „protože vy jste z těch, co umírají...“⁷⁵

S Holanem je spojena i mytologie, která prostupuje *Oféliiným hlasem*. Svým názvem kniha odkazuje k postavě Ofélie, kterou Janésová nalézá v Holanově *Noci s Ofélií*. Celá kniha jako by byla promluvou Janésové o vlastních citech hlasem Ofélie. Ve svém díle pak mýtus Ofélie a Hamleta propojuje s příběhem Eurydiky a Orfea, na které také naráží u Holana. Autorka ke všem těmto mytologickým postavám přistupuje z osobní roviny, se dvěma z nich se dokonce ztotožňuje. Sebe sama vidí jako Eurydiku, kterou životní rány zavlékly do podsvětí. Holan ji svými verši jako bájný pěvec Orfeus vyvedl a zachránil právě v době, kdy zápasila s vlastním životem. Zároveň v sobě Janésová rozpoznává Ofélii, která utonula ve řece kvůli nešťastné a nenaplněné lásce. Janésovou trápilo básníkovy odcizení a také pociťovala určitou prázdnotu a vnitřní chaos. Na své bolestné pocity vzpomíná při pohledu na řeku Vltavu a představuje si Ofélii, která by vešla do jejích vln. „Clara se identifikuje s Eurydikou v podsvětí, s Ofélií

⁷¹ Tamtéž, s. 59.

⁷² Tamtéž, s. 97.

⁷³ Tamtéž, s. 74.

⁷⁴ Tamtéž, s. 78.

⁷⁵ Tamtéž, s. 82.

naklánějící se nad hladinou řeky. A ten, kdo ji místo do řeky vrhá do poezie, kdo ji jako Orfeus vyvádí z říše mrtvých, je český básník – Holan.⁷⁶ Její osud se v závěru podobá jen jedné z mýtických hrdinek. Její cesta do Prahy a zpět k poezii ji zachránila od osudu, jaký měla Ofélie. „Pozorovala jsem řeku až do setmění. Ofélie nevstupovala do jejích vod. Eurydika, vykoupená z podsvětí, pozorovala první večerní hvězdu.“⁷⁷

I poslední výrazný symbol knihy nalézá Janésová u Holana. V jeho domě si už při první návštěvě povšimne hlavy Panny Marie. Socha pochází z Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí a k jejímu fragmentu španělská básnířka už při prvním setkání pociťuje neurčitou vazbu. „Na skříni, jakoby zapomenutá, krásná klasická hlava. Jak se později dozvím, patřila Panně Marii, která stála na sloupu na Staroměstském náměstí. Cítím, že existuje něco společného mezi touto hlavou a tou mojí...“⁷⁸ Opravdu existuje nějaká podobnost mezi básnířkou a vytesaným kusem kamene? V osudu sochy a životě Clary Janésové je jeden společný motiv. Je jím bloudění a usilovné hledání svého místa. Spletitá cesta je nakonec obě přivádí do jediného místa, do Holanova domu. Z pouhého pohledu na sochu básnířka její příběh intuitivně vycítila, v knize ho pak postupně rozplétá. Sochy si všimne, i když Holanův dům navštěvuje po básníkově smrti. „Pouze hlava Panny Marie zářila. Nyní víc než kdy předtím tiše kralovala nad místem, stírala hranice.“⁷⁹ Janésová v soše viděla cosi jedinečného a trvalého. Fotografie této hlavy ostatně zdobí i obal španělského vydání *Oféliina hlasu*.

4.1.4 Závěrečná charakteristika textu

Jak předešlé strany naznačily, je těžké útlou knihu jasně klasifikovat. Vymyká se i prostému zařazení mezi prózu či poezii, stojí spíše na jejich pomezí jako *báseň v próze*. Také samotná struktura textu je těžko definovatelná. Janésová skládá různorodé fragmenty s odlišným tématickým zaměřením. Vedle sebe stojí útržky o vztahu k Holanovi, vzpomínky na dětství i reflexe vlastní tvorby a dohromady vytváří roztříštěnou naraci. Příběhovou linii přesekávají i citace jejích vlastních děl či úryvky Holanových textů. Právě kvůli fragmentárnosti je text náročný ke čtení a místy až nesrozumitelný. Přesto však kniha dodržuje dramatickou linii, která začíná autorčinou četbou Holanovy knihy a postupuje přes jejich setkání až k jeho tragické smrti. Vyvrcholí v závěrečné odhalení, že Holanovy texty

⁷⁶ PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Cit. vyd.

⁷⁷ JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Cit. vyd., s. 101.

⁷⁸ Tamtéž, s. 50.

⁷⁹ Tamtéž, s. 82.

předpověděly jejich osud – žena, o jaké psal v *Noci s Ofélií*, s vášní k hudbě a mušlemi v rukou, se jednoho dne ocitla v podobě španělské básničky u jeho dveří.

Z nastíněných důvodů je obtížné knihu žánrově začlenit. Text připomíná deníkové zápisky, v nichž se jejich autorka svěčuje se svými niternými pocity a vzpomíná na zásadní okamžiky svého života. Kniha je úzce propojena i s knihou *Jardin y laberinto*, což autorka poznamenává i v doslovu. „Počátky psaní této knihy sahají do období před více než deseti lety. Pokus vylíčit setkání s českým básníkem Vladimírem Holanem mne tehdy vrátil před postavu mého otce a jeho smrt, základní události knihy vzpomínek z let dětství a dospívání, tehdy nedokončené.“⁸⁰ Zároveň *Oféliin hlas* předkládá stručnou biografii českého autora a předkládá úryvky jeho díla, což mu propůjčuje charakter literární eseje. V neposlední řadě lze knihu chápat jako úvahu o poezii samotné a zamyšlení se nad složitostí básnické tvorby. Autorka v textu reflektuje existenciální hledání sebe sama skrze Holanovy verše i návrat k psaní. Na mě osobně však nejvýrazněji zapůsobila poetická rovina celého díla. Mou pozornost upoutal ojediněle básnivý jazyk a fantazie autorky. „Krev, růže, slzy, víno, moře, vítr, země, tma, to jsou konstanty Clařina psaní.“⁸¹ Kniha má vlastní silnou symboliku a právě působivé symboly ve čtenáři uvíznou.

4.2 Kampa: poezie, hudba a hlas

„Ale mně,
stále ztracenější ve tvých slovech,
nezbude sil, abych přišla k tvým dveřím...“⁸²

Dílo *Kampa* je složené ze čtyř básnických souborů, které Janésová psala v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let. Sbírkou jakoby se vyznávala Vladimíru Holanovi. Odhaluje mu své niterné pocity i dojmy z jeho textů a také mu předkládá obrazy města a přírody, která ho v Praze obklopuje. Básně tak pracují se stejnými tématy jako *Oféliin hlas*. Rozdíly v jejich pojetí jsou dány především datem vzniku. „Rukopis *Kampy* je datován 13. července 1975, kdy poprvé navštívila Holana.“⁸³ Na první návštěvu u básníka přivázela jako dar první básně sbírky. *Kampa* pak vznikala době, kdy Janésová opakovaně přijížděla do Prahy, a od roku

⁸⁰ Tamtéž, s. 102.

⁸¹ PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Cit. vyd.

⁸² JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Madrid: Ediciones Hiperion, 1986, s. 48.

⁸³ CURESES, Marta. První cesta, 1975. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 149.

1975 narostla až do finální podoby z roku 1986. Básně z *Kampy* jsou proto naplněny bezprostředně prožitými dojmy a čerstvými pocity. Novější *Oféliin hlas* naproti tomu představuje vzpomínku na minulost a otevírá témata, které už autorka předeštlá ve své poezii.

Tato kapitola bude věnována analýze sbírky *Kampa*. Nejprve se budu zabývat její obecnou charakteristikou, kterou následně stvrdím rozborů několika textů. V rozsahu této práce není možné věnovat prostor všem textům a proto vyberu jen ty básně, v nichž autorka naráží na klíčové téma mé práce. Svým názvem sbírka odráží blízký vztah autorky ke čtvrti, která pro ni byla tou nejpodstatnější částí Prahy. Kampa v jejích básních je místem, na němž sídlí sama poezie. Představuje „...prostor obývaný a ochraňovaný poezií, z něhož nemizí bytost, která ho obývala. Je obydlím, příbytkem, nocí, ostrovem a mořem v zemi bez pobřeží. Je také návratem, hudbou a neporušitelnou krajinou.“⁸⁴ V ojedinělém prostoru *Kampy* se podle autorky skrývá vše, co v Praze považuje za podstatné. Sám titul knihy napovídá, že Kampa je prostorem, kde se poezie, která mu kraluje, setkává i s dalším uměleckým odvětvím, hudbou. Titul *Kampa: poesía, música y voz* (Kampa: poezie, hudba a hlas) evokuje tutéž symboliku, jakou jsme už pojmenovali u *Oféliina hlasu*. V představách básnířky je poezie navázána na hlas, který jí předává. Hlas, který vyřkne konkrétní slova básně, ji oživuje. Hudební rovinu *Kampy* tvoří partitury, které doprovázejí texty z druhé části zvané *Kampa II*. Vydání z roku 1986 navíc doplňuje kazeta, na níž jsou dané části přezpívány autorkou. Slova nalézají svůj odraz v melodii.

Na počátku knihy stálo střetnutí s Holanovými verši. V jedné z úvodních básní říká, že jeho verše ji vzdálily od původního života, nasměrovaly k básníkovi a zpátky k vlastní poetické tvorbě. *Kampa* je Holanovi věnována a autorka mu v ní vyjadřuje svůj obdiv, doslova „vzdává Holanovi hold“⁸⁵. V postavě básníka spočívá ústřední motiv sbírky. Téměř v každé básni se objevuje jako druhá osoba, oslovován jako „ty“. Právě jemu se Janésová v textech svěčuje, on má být jejich čtenářem a kdokoli jiný je jen svědkem její promluvy k němu. Sdělení přitom nezastiňuje formální stránka. Autorka se vyvarovala nějaké přesné formy, která by mohla její promluvu svazovat. Básně jsou psány volným veršem, jednotlivé verše mají různou délku a nenalezneme mezi nimi rým. Zároveň texty působí jako celé věty

⁸⁴ MARTÍNEZ, Martín Forega. *Vladimír Holan: Cesta na Kampu. Un recuerdo de hace unos años*. Noviembre 2011. Dostupné z: <http://forega.net/2011/11/vladimir-holan-cesta-na-kampu-un-recuerdo-de-hace-unos-anos/>. Přel. autorkou. V originále: „...un espacio habitado y defendido por la poesía del que no ha desaparecido el ser que lo habitaba. Es morada, estancia, noche, isla y mar en un país sin costas. Y es regreso, música e inabolible paisaje.“

⁸⁵ HEJK, Jan. „Od Holana k mýtu a zpět.“ *Tvar*, 07, 2010. Dostupné z: <http://www.itvar.cz/prilohy/135/Tvar07-2009.pdf>.

rozsekané na jednotlivé řádky a stejně jako u *Oféliina hlasu* narážíme na nejasnost zařazení mezi poezii či prózu. K poezii lze texty zařadit díky jejich rytmu a melodii. Také vizuální podoba textů, která vyvolává dojem básní, řadí knihu mezi sbírky poezie. Rysy prozaičnosti se naopak projevují v návaznosti jednotlivých básní. První část sbírky až na výjimky postrádá název a texty tak na sebe navazují bez předělů. Působí jako jakýsi deník pocitů, v němž data nehrají roli. I v dalších částech sbírky, kde již básně nějaké označení nesou, lze vysledovat příběhovou linii, která jimi vede. Stejně jako *Oféliinu hlasu* bych *Kampě* uvažovala o označení *báseň v próze*, ač *Kampa* má jednoznačně blíže k básním.

K jakému směru lze dílo zařadit v kontextu umělecké literatury? Ve sbírce najdeme především znaky existencialismu, chápeme-li jej jako obraz vnitřního a často bolestného prožitku bytí. Jedná se totiž o ryze subjektivní texty, ve kterých autorka obnažuje své nitro. Vyznačují se přitom až přemírou citů a výraznou tělesností. Janésová své básně doslova fyzicky prožívá, pociťuje je vlastním tělem. Neustále se v textech objevují různé části autorčina těla i nářky na tělesnou existenci Holanovu. Clara opakovaně projevuje touhu po jakékoliv blízkosti s básníkem. Existenciální úzkost pramení právě v nemožnosti ji prožít. Existenciální rysy lze najít i v mytologických postavách, které se v *Kampě* objevují. V jedné básni naráží autorka Prométhea, mytologickou postavu z antických bájí, jehož úděl⁸⁶ se stal synonymem nekonečného utrpení. Ve stejné básni se objevuje i Tantalos, který byl za svou nevěřícnost a povýšenost odsouzen k nehlubšímu podsvětí. Autorčina autostylizace k osudům dvou antických hrdinů naznačuje její nešťastné duševní rozpoložení. *Kampa* ovšem není čistě existenciální sbírkou. Básně se zabývají i milostnou tematikou a radostnými pocity z tvorby i ze života. Následující obsahové analýzy několika básní ukáží, jak jsou zmíněná témata v textech propojena.

4.2.1 Láska

Báseň otevírající celé dílo byla i jednou z prvních, kterou Janésová Holanovi poslala. V dopise ze sedmého října 1975 básník reaguje slovy: „Drahá básníčko, pan Forbelský byl tak laskav a přeložil mi Vaši věru nevšední báseň, která mne někde dojala, jinde přiblížila věci a bytosti daleké. Potěšila jste mne, udělala jste mi radost, což je velmi vzácné v této kruté době.“⁸⁷ Následovalo Holanovo pozvání a první cesta do Prahy. V době vzniku básně tedy Janésová Prahu ještě nespatriřila. Přijímá roli cizince, který město nezažil na vlastní kůži, a jen o něm sní. Podle jiných textů utváří svou fantazijní představu města. Jaké představy o Praze

⁸⁶ Bohové Prométhea za trest nechali přikovat ke skále a orel mu každý den vyjídal játra, která opět dorůstala.

⁸⁷ *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 49.

do textu vkládá? V textu se objevují jen dvě konkrétní jména, Kampa a Vltava. Kampa přitom představuje jen místo, kde žije Holan. Ve stejné roli vystupuje i Vltava a to v obraze noční řeky ve slovech: „Vltava spí / a napíná bělostné / zdi tvého domu / jako prostěradla, / natahuje je k obzoru / bez hranic.“⁸⁸ Řeka jen na své hladině zrcadlí Holanův dům. Neobjevuje se žádná konkrétní představa města, Janésová ani žádnou v době vzniku textu nemá. Z básně vyplývá jediné: Praha je jakousi abstraktní entitou, kterou ovládají živly. Už v prvních slovech si představuje, jak Prahu nelítostně svírá zima. „V Praze asi bude zima. / Vítr šlehá / a sněhem kropí / parapet.“⁸⁹ Důležité je právě slovo „asi“, kterým Janésová zdůrazňuje, že vše jen uhaduje, že nic není jisté. Motivy větru bičujícího město a zimy, která obklopuje domy, se přitom opakují v celé básni. Živly města útočí na čtenářovy smysly, vítr naříká a zima voní. Živly na město fyzicky doráží, utváří jej a mění jeho tvář. Celá Praha je přitom jen kulisou básníkovy života, který se stává ústředním motivem básně.

Básník je v jejích představách „už starší... / Ale 70 let není nic...“⁹⁰ Stejně jako Prahu ho zatím na vlastní oči nepoznala a může si ho jen představovat. V postavě básníka se ukrývá milostná rovina básně. Nelze ji ale zařadit mezi běžnou milostnou poezii. Název básně „Láska“ neodkazuje ke klasickému milostnému citu, ale spíš k transcendentálnímu pojetí lásky. Těžko také v básni najdeme erotické motivy. Janésová ho ani nezná, je pro ni nedostupný a přesto ho už určitým způsobem miluje. Při četbě jeho básní totiž ucítila návaznost na své vlastní myšlenky a láskyplný cit se zrodil z pocitu duchovního propojení. Touží po možnosti si s ním promluvit, touží po jeho blízkosti a po dotyku jeho ruky. Má jeho fotografii, ale ta jí nestačí, chce „nebýt věčně závislá / na té fotce.“⁹¹ V duchu tak k básníkovi ukrytému před světem proniká. „Vzdech se prodere větrem smutku a oživí setkání na nejlepším z možných míst. Hledá, kde by mu bylo nejpohodlněji a neobtěžoval, až nakonec najde přesné místo u zejících dveří, u naftových kamen, u šálku čaje, v temném koutku... vyměřeném jeho nohama.“⁹² V myšlenkách se básnířka ocitá v absolutní blízkosti Holana. Za svou snahu být mu nablízku se zároveň omlouvá. „Odpusť, / že chci překvapit / tvou bolestnou samotu, / že vnikám do tvé noci.“⁹³ Milostný cit je provázán s vědomím bolesti.

Mezi řádky básně „Láska“ se totiž započatý vztah vyjevuje i s jistotou, že zůstane navždy nenaplněný a proto tragický. „Přelil se do jejího nitra, aniž by věděl, že bouře může být pastí

⁸⁸ JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Cit. vyd., s. 15.

⁸⁹ Tamtéž, s. 15.

⁹⁰ Tamtéž, s. 15.

⁹¹ Tamtéž, s. 16.

⁹² CURESES, Marta. První cesta, 1975. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 149.

⁹³ JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Cit. vyd., s. 16.

šílenství.⁹⁴ Janésová přesto vyjadřuje pochopení pro básnickovy trýzně. Představuje si ho pohlčeného psaním a uzavřeného ve vlastním vězení. Ví, že jeho texty se rodí z bolesti a smutku. Při pohledu na fotografii říká – „s tímto čelem / a tím zrakem / pro bolest / vystačíš.“⁹⁵ Ví, že básník žije v osamění. Ví, že je nemocen. „Představuji si, / nevím proč, / že už nikomu nemůžeš podat ruku, / tak daleko jsi / od života. / Ale já se zmocním / tvé spící ruky...“⁹⁶ Svou básní jakoby mu ve jeho bolesti chtěla nabídnout útěchu. Verši, jakoby mu říkala, že je tu pro něj, bude-li on chtít. Myslím, že dojetí, které český básník přiznal ve svém dopise, způsobila právě nabídka útěchy.

4.2.2 Útěk do Prahy

Nepojmenovanou krátkou básní, která je zařazena v půli *Kampy I*, vyjadřuje autorka obdobné pocity jako v „Lásce“. Naznačuje v ní touhu po blízkosti i ochotu přijmout básnickovy bolesti na sebe. Obdobně se textech otiskuje i Praha. Je stále nepoznaným městem, které ani v druhé básni není nijak konkrétně zobrazeno. Představuje jen kulisu vytouženého setkání s básníkem. Už v prvních slovech autorka píše o nepřekonatelné touze za ním do Prahy utéct. Chce se vytrhnout ze svého místa, ocitnout se jinde, na dosud cizím místě. Každým dnem tak do vzdáleného města ve svých myšlenkách běží. „Z rukou mi padají dny, / vyklouzává mi život / a cítím, / že pro mě vesmír / sbírá svá roční období, / podzimní vítr, / sněhy a mrazy zimy, / složené jako prostěradla / v tmavé skříni / nastávání.“⁹⁷ Básník zasáhl do jejího života jako blesk z čistého nebe. Ztratila svůj dosavadní život a jediným smyslem její nynější existence je jen naděje na setkání s básníkem. Všechna roční období pro ní znamenají jen očekávání cesty na Kampu.

Cítí, že její nynější existence postrádá význam, ztratila krásu a lesk, kterou v ní dřív viděla. Do ryze existenciálního vyznění básně se náhle v druhé půli básně prolamuje zvláštní motiv nahoty. Větu: „Chci přijít nahá, / aby nic nebránilo našemu setkání.“⁹⁸ je však chybně chápat jako prostou milostnou narážku. Hned z dalších řádků totiž vyznívá, že nahota má hlubší význam. S nahotou se vyjevuje pravá podstata věcí, která se schovává kdesi pod šaty. Šat představuje překážku v možném porozumění, tedy přítěž, kterou je třeba strhnout. Clara si zoufale přeje, aby mezi ní a básníkem nic nestálo, a proto se chce zbavit svých šatů. Chce přijít očištěná od svého života a vlastních pocitů, aby mohla přijmout jeho utrpení. Na

⁹⁴ CURESES, Marta. První cesta, 1975. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 149.

⁹⁵ JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Cit. vyd., s. 16.

⁹⁶ Tamtéž, s. 18.

⁹⁷ Tamtéž, s. 28.

⁹⁸ Tamtéž, s. 28.

tématiku šatů jsme narazili i v *Oféliině hlasu*. Janésová nakonec básníka navštěvovala v šatech symbolických barev, čímž také chtěla navázat určité pouto.

Celá báseň opět vyznívá jako nabídka útěchy českému básníkovi. Text ale vyústí v nešťastný obraz pláče. „A všechen ten nářek se vlévá / do mých očí / při myšlence na tvé dveře / zamčené na tři západy.“⁹⁹ Do textu náhle vstupuje fyzický prožitek utrpení skrze slova, která reflektují bolestné pocity autorky. Vyvolávají je dveře zamčené na tři západy, které ukazují, jak odhodlaně se Holan uzamyká před světem. Tyto dveře jsou také jediným konkrétním prostorovým prvkem v celé básni. Holan se za ně uzavřel do svého světa, nezávislého na světě ostatních. „Každá uzavřenost je určena hranicemi.“¹⁰⁰ Vytvořil jimi hranici a schoval se za ni do vlastního životního prostoru. Clara ví, že touto hranicí jsou pro Holana pečlivě zamčené a tedy neproniknutelné dveře. Zatím ale netuší, že právě ona bude schopna hranici překročit a jeho dveře otevřít.

4.2.3 Mandloně, olivovník a růže

Báseň z čtyřicáté osmé strany *Kampy* je stejně jako předchozí zařazena ve výboru *Antologia personal*, který sestavila sama autorka. Je tedy jasné, že oba texty jsou pro ni podstatné. Ve svém obsahu i vyznění se přitom liší. Tato báseň, která je opět krátkého rozsahu a nemá jméno, na Prahu nahlíží z jiného úhlu. Obraz města už má ostřejší kontury a objevují se v něm konkrétní motivy, které vycházejí hlavně z jeho přírodní stránky. Mezi řádky vyčteme, že Clara Janésová přírodu Kampy, o které v textu píše, sama poznala. Rostliny, které v básni zmiňuje, musela sama vidět růst. Své vlastní smyslové dojmy prostřednictvím básně předává čtenáři, doslova nechává text zaútočit na jeho smysly. Růže, mnohokrát zmiňované v *Oféliině hlasu*, se projevují svou vůní. Vítr stejně jako déšť vyvolává sluchový vjem. Báseň útočí také na čtenářův zrak. „Mandloně pod tvým / oknem brzy rozkvetou / uprchlé z mých myšlenek, / a roztřesený olivovník / se zachvěje s příchodem noci.“¹⁰¹ Obrazy třasu a rozpuku nutí čtenáře představit si jejich konkrétní vizuální podobu. Prostor je vykreslován v tak živých a přesných detailech, že je čtenář vybízen k tělesnému prožitku básně. Už dříve jsme si u Clařiny tvorbě povšimli, že texty se vyznačují výraznou tělesnou a osobní rovinou. Zde se účastníkem autorčina vnitřního boje a jeho fyzického prožívání stává také městská příroda.

⁹⁹ Tamtéž, s. 29.

¹⁰⁰ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 13.

¹⁰¹ JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Cit. vyd., s. 48.

Je to opět Holan, ke kterému se v básni obrací: „nezbude sil, / abych přišla k tvým dveřím...“¹⁰² Touhu po setkání s básníkem nahradil strach. Za důvod své slabosti uvádí Clara slova jeho veršů, v nichž se stále víc ztrácí. Náhle má strach postavit se jejich autorovi čelem. Bojí se ocitnout před prahem jeho dveří, bojí se překročit vymezenou hranici. Se svým strachem tak raději od jeho domu utíká. Toulá se ulicemi města, jako by věřila, že se může stát jejím společníkem a naslouchat jejím obavám. Praha se tak prvně lehce odpoutává od Holana. K dříve anonymnímu městu si Clara vybudovala osobní vztah, který už není zcela podmíněn postavou básníka. Chce sama „vést zmatené řeči se vzduchem, / způsobně s řekou tančit balet smrti / s jemnými arabeskami / a tajemnými poklonami.“¹⁰³ S Vltavou, která byla v předchozích básních jen zrcadlem Holanova domu, se najednou dává do tance. Řeka se z pouhého prostoru mění v lidskou postavu. A je to přitom tanec smrti, jehož kroky si autorka představuje a který tak do textu vnáší tísnivý existenciální motiv. Zosobnění se v básni dočkají i vítr a déšť – vítr by si mohl osedlat a čechrat mu hřívu, déšť by se zase mohl stát společníkem v dialogu. Ani jedno nenastane a důvod autorka odhaluje v samotném závěru básně. „Ani se nepokusím promlouvat k tobě s deštěm / ani osedlat si vítr / a schovaná v jeho hřívě / vrátit ti vůni růží, / co jsi jediným gestem, jednou a provždy, / téměř bezděky, / pro mě našel pod hlínou/ na jaře, docela prosvětleném.“¹⁰⁴

4.2.4 Světlo

Téma světla, na které jsme narazili na samém konci předchozí básně, je ústředním motivem posledního textu *Kampy*, kterému se budu v práci věnovat. Báseň „Světlo“ si pohrává s protikladem dne a noci. Prosvětlené město přechází západem slunce do tmavé noci. Motiv západu slunce se objevil i v *Oféliině* hlase. A právě na noc autorka v básni vyčkává, až se jako rouška snese na město a přinese noc, Holanův čas. V úvodu ke knize *Camino a Kampa* (Cesta na Kampu) Janésová píše: „Když si vybral ostrov za svůj bod v prostoru, zvolil také noc za svůj čas – a tím čas i prostor popřel. Jeho zrak přivyklý tmě dokázal proniknout záhyby temnoty i nejasný povrch věcí, aby nakonec pronikl až k podstatě bytí...“¹⁰⁵ Tmu, na níž jsou jeho oči uvyklé, překonává jediné světlo. Svíci, která hoří za jeho oknem, Janésová v básni z dálky vyhlíží. „...abych zdáli zahlédla / to rozsvícené světlo, / které klidně bdí

¹⁰² Tamtéž, s. 48

¹⁰³ Tamtéž, s. 48.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 48.

¹⁰⁵ JANÉS, Clara. Strom a jeho dar. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 174.

každou noc / za tvým oknem.“¹⁰⁶ Svíce je totiž jediným společníkem básníka, když se ponoří do psaní, jen němý předmět může být v té chvíli v jeho blízkosti.

V *Oféliině hlase* byl středo-bodem všeho dění Holanův dům. V *Kampě* se objevuje jen v náznamech. Není dějištěm, je přítomný jen v dáli, jako maják, ke kterému směřují všechny cesty. I v básni „Světlo“ vyzařuje dům do dáli, zatímco ho Clara pozoruje ze zcela konkrétního místa, z Karlova mostu. Pražský most je unikátním místem, které poutá oba břehy řeky a váže tak město k sobě. „Z mostu člověk vnímá celek jako *prostředí* v nejhlubším slova smyslu; most tvoří opravdový střed tohoto města, který shromažďuje tak mnoho významů.“¹⁰⁷ V básni se stává nejen touto spojnicí, ale především symbolizuje pouto Janésové k Holanovi. Janésová se na mostě ocitá proto, že ji může dovést k Holanovi. Most, sám o sobě statický prvek, totiž představuje začátek cesty. A právě motiv cesty dodává básni výraznou dynamičnost. Dojem pohybu je naznačen už v prvních verších. „Ptáci za vzletu / rozsévají po celém nebi / harmonické kresby / cesty začátků, / jejichž pokračování se ztrácí / v nepřetržitých a záhadných ústupech.“¹⁰⁸ Ptáci svými křídly kreslí na nebe dráhu cesty, kterou prošla básnířka. Jejich pohyb je také náhodný, zničehonic změni směr a chvílemi se i záhadně vrací. Nesourodé kresby, které na obloze hejna vytváří, připomínají záhadnou cestu španělské básnířky až ke dveřím básníka. „Stejně jako ony / jsem se vydávala na cestu / a hned se zase vracela / a črtala dráhu mnohem delší.“¹⁰⁹ Na její cestě do Prahy leželo mnoho překážek, které musela překonávat, mnoho měst, kterými musela projít. Až nakonec skončila na ostrově Kampa v básníkově společnosti.

Stejné motivy světla a stínů nalezneme také v básni *Kampa*. „Do těchto uliček nechodí / na návštěvu zvyk / a proto nevyvolávají stejný dojem. / Do nich se zabloudí a jsou to ony, / tak stále ještě plynové lampy / ozařují vlajku jaksi právě navlhrou, / a to buď noční rosou, / nebo močí opilců / uličky, tak stíny stínů / vzácné kopule zemi, / pokoušející se ne o děj, ale o výjev, / který jako by překvapil je samé. ///Vhodná chvíle, taky nevíš, / co přijde pak.../ * *

* VH“¹¹⁰. Autorem veršů je ovšem Vladimír Holan. Přepis básně věnoval španělské básnířce i s třemi hvězdičkami, snad polibky poslanými do dáli. Báseň jako by byla odpovědí na Clařinu *Kampu*, sbírku, která dokazuje propojení s Holanovým světem.

¹⁰⁶ JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Cit. vyd., s. 93.

¹⁰⁷ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 82.

¹⁰⁸ JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Cit. vyd., s. 93.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 93.

¹¹⁰ *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Cit. vyd., s. 52.

4.3 Zmínky o Praze v dalších sbírkách

Praha a Vladimír Holan mají své místo v *Oféliině hlasu*, v *Kampě* a také v několika básních z různých sbírek Clary Janésové, kterým věnuji poslední kapitolu. Sbírky *Libro de alienaciones* (Kniha odcizení), *Ver el fuego* (Vidět oheň) a *Vivir* (Žít) zpracovávají obdobné motivy jako dříve analyzovaná díla, ač jejich tón je trochu odlišný.

V první zmíněné sbírce se Janésová ponořuje do svého nitra a verše jsou plné životní trýzně a smutku. *Kniha odcizení* je tak blízká dílu Holana, kterým také prostupuje tragický životní postoj. „Duchovní srozumění s Holanovým básnickým světem je potvrzeno nejen v sérii Kampa, ale prostoupilo i pozdější básnické knihy. Například v *Knize odcizení* (*Libro de alienaciones*, 1980), jakoby svádějící zápas v obklíčení smrti, je Holanovi věnována báseň *Bolest* (*Dolor*).“¹¹¹ Ve sbírce naráží na všemožné lidské bolesti a opakující se motiv smrti. Tragický tón má i báseň „Hacha“ (Svíce), kterou uvádí citát z Holanova díla. Báseň svým vyzněním právě jeho texty připomíná. Hromadí se v ní různorodé motivy a hledání jejich jediného významu je marné. Spíš je třeba se zaměřit na pocity, které slova navozují. Právě tím se podobá Holanovým básním, které se svou spleťtostí brání jasné analýze. V *Clarině* básni se objevují obrazy samoty a zmaru v podobě ledové stepi a kamenné poušti, které propůjčují básni existenciální charakter. Narážíme i na tělesnou symboliku, příznačnou v autorčině díle. Předkládá čtenáři obraz krvácející hlavy a rukou, které nedosáhnou, kam by chtěly. Motiv, který symbolizují lidské odcizení a samotu jednotlivce, také spoluvytváří existenciální rovinu básně. Ta je přítomna i v symbolu růží, životných svou krásou i smrtících svou rudou barvou – barvou krve. V básni nenajdeme odraz Prahy, tedy hlavního tématu mé práce – most, který se v básni objevuje, by bylo troufalé identifikovat jako Karlův most. Báseň je však výrazně propojena s postavou básníka, jehož poetikou se inspiruje. Stejně jako celá sbírka reflektuje autorčin vztah k Holanovu dílu, na něž se Janésová snaží svými texty navázat.

Také ve sbírce *Ver el fuego* je Holan přítomen a ocitá se přitom ve společnosti dalších autorů. Třetí část sbírky totiž tvoří básně nazvané jmény slavných spisovatelů, Federica Garcíi Lorky, Georga Trakla, Rafaela Albertiho i Jiřího Ortena. Báseň věnovaná Holanovi dala název celé sbírce a je uvedena citátem antického filozofa Empidokla, který říká, že v ohni je spatřen jen oheň. Následující text odráží vztah autorky k Holanovi a je rozčleněn do tří částí. Prvotní živel ohně je v úvodní části postaven vedle motivu lásky a něhy i krve a slzí. Text tak naznačuje myšlenku, že láska, pro kterou vášnivě hoříme, nás může i spálit a přinést jen smutek a bolest. Vztah k Holanovi byl tím vším poznamenán, jelikož byl zároveň radostný i

¹¹¹ FORBELSKÝ, Josef. *Španělská literatura 20. století*. Cit. vyd., s. 235.

nešťastný. Celou báseň prostupuje i živel vody, schovaný v motivu řeky, která odráží nebe nad sebou i niterný smutek jednotlivce. Řeka, u níž žije básník, se v závěrečné části střetává s mořem, které je mu v básni přinášeno jako dar. Text charakteristický svou živelností je totiž vzkazem básníkovi a svým vyzněním připomíná úvodní text *Kampy*. Je nabídkou útěchy básníkovi v jeho bolestech, je nabídkou společnosti v jeho osamění.

V poslední jmenované sbírce *Vivir* Janésová píše nejen o Praze, ale také o motivech z Čech, konkrétně v textech „Camino de Kuks“ (Cesta na Kuks), „Braun“, „Náchod“ a „El valle de Babička“ (Babiččino údolí). Svěřuje se v nich se svými dojmy z míst, která navštívila při cestách Holanovým rodným krajem. Všem čtyřem básním je přitom společný právě motiv cesty. Místa neměla možnost poznat tak důkladně jako Prahu, mohla jimi jen jedinkrát projít. Přesto jí uhranuly a ve svých básních odráží ojedinělý zážitek z této cesty. Nezaznamenává tak jejich detailní podobu, ale spíše svůj okamžitý dojem z místa. Konkrétní prvky, které pojmenovává, jsou ty na první pohled nejvýraznější – například v textu o Babiččině údolí se jedná o řeku a přilehlý mlýn. Před zámek Kuks ji nejvíce zaujmou známé Braunovy sochy Ctností a Neřestí, u nichž je fascinována lidskostí zobrazených gest. Kromě těchto pár konkrétních zmínek se však soustředila hlavně na obecné charaktery míst. „Charakter je určen hmotným a formálním uspořádáním místa. Musíme se proto ptát: *jaká* je zem, po které kráčíme, *jaké* je nebe nad naší hlavou, nebo obecně: *jaké* jsou hranice, které místo vymezují?“¹¹² Báseň Clary Janésové jakoby byla odpovědí na tyto otázky. Z textů je znát, že místa na ni zapůsobila hlavně ve své celistvosti. Všimá si jejich zasazení do krajiny, která pro ni musela být nevšední, popisuje nebe, které se nad ní rozkládá. Výrazné motivy opět představují také východy a západy slunce. Claru zajímá, jak jsou místa světlem utvářeny. Zdá se, že je to právě světlo, které zapříčiňuje ojedinělou atmosféru místa. Pro čtenáře je důležitý také kontext básní: „Rovněž ve sbírce *Žit* (Vivir, 1983), jejíž verše překonávají předchozí bezútěšnou existenciální trýzeň a jejíž závěrečná část (Planto, Nárek) experimentuje s kombinací verše a jeho notového záznamu, najdeme motivy z Čech (Kuks, Braun, Náchod, Babiččino údolí, U Lužického semináře 1981), které jsou přiřazené k motivům španělským.“¹¹³ Česká krajina tak v knize sdílí stránky s Pedralbes či Alhambrou a společně utváří sbírku míst, která na autorku zaútočila svým *geniem loci*.

Ve sbírce *Vivir* je také obsažena báseň „U Lužického semináře 1981“, jejímž krátkým rozbořem uzavřu svou práci. Báseň je samotným názvem situovaná na jasné místo a do konkrétního roku. Byla napsána pod dojmem Clařiny návštěvy Prahy po smrti básníka.

¹¹² NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Cit. vyd., s. 14.

¹¹³ FORBELSKÝ, Josef. *Španělská literatura 20. století*. Cit. vyd., s. 235.

Přináší tak obraz města, v němž básník chybí. „Fialové zdi / naléhavě vystupují, / provolávají jeho nepřítomnost...“¹¹⁴ Jeho dům křičí o svém osamění, zdi vypovídají o ztrátě svého obyvatele. Věci jakoby nepřijaly jeho ztrátu a svou podstatou se o ní snaží vypovídat. „Věci, které nás obklopují, se vtiskují do naší aury a právě tak my vstupujeme do věcí, zanecháváme na nich svůj ‚pel‘ – navzájem se s věcmi ‚opylujeme‘.“¹¹⁵ Básnička byla postavena před smrt muže, který pro ni mimo jiné znovu otevřel svět poezie. Závěr básně vyjadřuje, jak se rozhodla se svou bolestí vyrovnat. „Obnažená až na sebe samu / ponořím se do hlíny, / a vykročím / ohmatávat hmotu.“¹¹⁶ Jeho smrt se tak pro ni stala nejen koncem, ale i výzvou k dalšímu hledání.

¹¹⁴ JANÉS, Clara. *Vivir*. Madrid: Huerga y Fierro, 2006, s. 57.

¹¹⁵ HODROVÁ, Daniela. „Smysl pokoje“. In D. Hodrová a kol. *Poetika míst*. Cit. vyd., s. 218.

¹¹⁶ JANÉS, Clara. *Vivir*. Cit. vyd., s. 57.

5. Závěr

„Dlouhá cesta vede z Pedralbes do Prahy, z Madridu do Paříže a během let se na ní udál nepravděpodobný příběh naplněný verši a hudbou, zvuky a slovy, které vyvolal sled neobyčejných událostí.“¹¹⁷

5.1 Charakteristika literárního stylu

Pročítáme-li předchozí díla Clary Janésové, narážíme v nich na obdobné figury a prvky. Zdá se, že její poezie i próza se vyznačují stejnými charakteristikami a projevují tak znaky autorského stylu. Čím je tvořen?

Literární styl španělské autorky spočívá především v pečlivé práci se slovy. Své texty jimi nezahluje, právě naopak, každé slovo má v básni své místo a žádné nepřebývá. Pečlivě vybírá například přídavná jména, kterých se v textech objevuje vždy jen pár. S obdobnou střídmostí přistupuje i k dalším slovním druhům. Svým slovům svléká všechny přebytečné vrstvy, nechává je stát před čtenářem nahá až na jejich podstatu a nedovolí jim se za něco ukrýt. Nenavléká svá vyjádření do vyšperkovaných tvarů, zachovává je v té nejčistší podobě.

Ani formálně svá sdělení nekomplikuje. V rozborech jsem komentovala, že její básnické a prozaické texty se svou strukturou místy podobají. V obou jen jako by myšlenky a city rozstříhávala do vět a případně dál do řádků. Nejedná se však o lenost najít správnou formu či neschopnost vynalézt vlastní. Je to spíš vědomé odmítnutí formálních škatulek. Vyznění textů totiž není nijak jednoduché a složitá forma by ho mohla ještě zastínit. V textech navazuje na sebe samu a vytváří spleť sítí odkazů, kvůli které je třeba její díla číst s absolutní pozorností. Její postoj lze kritizovat jako nepřizpůsobení se svému čtenáři, kterému nevychází vstříc. Lze snad i říct, že tím mezi sebe a čtenáře staví zeď, kterou těžko překročit. Ale ona sama je důkazem, že každou zeď nepochopení lze zbourat, projeví-li člověk odhodlání a snahu. Překonala bariéru jazyka, odlišnosti kultury i stylu a pronikla do díla o generaci staršího autora. Došla až k absolutnímu souznění s Holanovými verši. „Bylo to sblížení o to pozoruhodnější, že holanovská, metafyzicky založená poezie sotva tehdy korespondovala s některým z hlavních proudů, jimiž se ubírala španělská poezie.“¹¹⁸

¹¹⁷ CURESES, Marta. Při Holanově smrti, 1980. In: *Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005, s. 151.

¹¹⁸ FORBELSKÝ, Josef. *Španělská literatura 20. století*. Cit. vyd., s. 234.

Hledáme-li tématický základ jejich děl, narazíme na časté opakování několika motivů. Jsou jimi smyslové dojmy a osobní prožitky, detaily lidského těla, květiny a přírodní živly. Ve všech rozebíraných textech se všechny tyto motivy opakovaně vyjevují a to často v odlišných souvislostech. Všechny přitom v daných dílech spojuje v celek jediný muž. Básník Vladimír Holan. V jejích textech o Praze má zcela výsadní postavení. O svém vztahu k němu píše zcela nezakrytě, přiznává nejen obdiv, ale i lásku k básníkovi. Své city doslova vystavuje na odiv. Stojíme před nejvýznačnější charakteristikou jejího literárního stylu. Clara Janésová je ve svých textech absolutně otevřená. Odhaluje své niterné pocity, ať už radostné, či bolestné, nic nezakrývá. I s vědomím toho, že otevřenost ji činí zranitelnou. Myslím, že právě v tom leží osobitost jejího stylu.

5.2 Shrnutí práce a význam Clary Janésové pro českou literaturu

Je pohled španělské umělkyně na Prahu odlišný od pohledu jejího obyvatele? Tak zněla úvodní otázka celé práce. Jak tedy vnímá městský prostor a jak jej ve svém díle zobrazuje? V jejích textech o Praze se významně odráží, jakým způsobem město poznávala. Přijížděla sem několik let po sobě a vždy jen na krátkou dobu, za níž se s městem seznamovala při nesčetných procházkách. Její vnímání pražského prostoru bylo proto velmi zhuštěné, za krátkou dobu vždy vstřebávala mnoho dojmů. Nemohla stihnout poznat celé město důkladně a v textech se proto objevují jen některá místa Prahy. Jako cizinka se zprvu prochází jen městským centrem a omezuje si celé město na jeho jedinou část, na Kampu. K té však brzy získává velmi důvěrný vztah, jako by na ní našla svůj nový domov. Je pro ni místem hlubokých prožitků. Pamatuje si její zákoutí, přírodu, která ji utváří. Texty o Kampě odhalují pouto, které autorka k místu má. I přesto, že tedy Prahu ve svém díle nezobrazuje celistvě, je její obraz působivý a podmanivý.

Ve svém pojetí prostoru města se mírně odchyluje od zmíněných teoretických studií. Především proto, že ve svých textech nechává splynout přírodní a umělou stránku města. Město a přírodu nestaví do opozice. Dokonce si spíše než architektury všimá v městském prostředí flóry, která podle studií představuje jen menšinovou složku města. Sem zapadá i její zájem o živelnou stránku města, západy a východy slunce, jevy počasí... Právě živlům přisuzuje až lidský charakter. Díky nim a dalším přírodním prvkům totiž městský prostor ožívá a zcela se proměňuje ve velmi krátkém časovém horizontu. K architektonickým prvkům přitom přistupuje jen skrze jejich malé části. Například Holanův dům nepojímá jako celou

stavbu, všímá si jen prahu dveří, okenního parapetu a barvy zdí. Její popisy konkrétního místa se zaměřují hlavně na drobné detaily. Toto zúžené hledisko není náhodné. Všímá si totiž skutečností, díky kterým jsou daná místa ojedinělá a která tak vytváří jejich atmosféru. Jejích přebásněním pak zachytává samotného *genia loci*.

V teoretické části jsme také komentovali propojení města s lidským prvkem. I Janésová má ve svých představách pražský prostor spojený s tím, kdo jej obývá. Jedná se ovšem o jednu jedinou postavu. Prahu jako by obýval jediný člověk a tím je Vladimír Holan. To je také důvod, proč se má práce místy odkláněla od tématu Prahy k postavě Holana. Praha je pro ni předurčena českým básníkem. Nebýt jeho Clara by město ani nepoznala. V Praze neustále pociťuje jeho přítomnost a v textech také naznačuje, že dokonce i po své smrti ve městě zanechával určitou znatelnou stopu. Holan je pro ni důležitý i z profesního hlediska. Díky němu se rozhodla naučit česky, začala se zajímat o další české autory a následně překládat jejich díla. Její překlady představují neprobádané území, které by se mohlo stát základem dalších prací. I její zásluhou se povědomí o českých literátech rozšířilo po Pyrenejském poloostrově. Věřím, že by mělo být rozšířeno i povědomí o ní v Čechách.

Čím konkrétně tedy může obohatit pohled Pražana na jeho město? Především svým nadšením pro krásu města. Z jejích textů je patrné upřímné okouzlení pražským prostorem. Zprvu je dáno svěžestí jejího pohledu, tedy pohledu cizince, ale postupně se v ní rodí znalkyně daných míst, která dovede přebásnit jejich unikátní atmosféru. Právě v tom myslím může být pohled cizince podstatný pro obyvatele města. Cizinec nabourává jeho koncepci právě tím, že se nechává unést prvotními silnými dojmy. Všímá si drobných detailů, které člověk přicházející s nimi do styku každodenně nevnímá. Jeho smysly totiž ještě neobrousil čas. Cizinec svým ryze subjektivním a zostřeným vnímáním vnáší do kolektivní paměti místa čerstvý pohled. Je-li literátem, svými texty pak naznačuje možné nové pojetí města. Takovým cizincem se přitom může stát každý. Stačí se koukat s očima dokořán, nespoutávat své vnímání a nekrotit smysly.

6. Résumé

Résumé

Tato bakalářská práce se zaměřuje na téma Prahy v prozaickém a básnickém díle španělské autorky Clary Janésové. Je zkoumán její postoj k Praze a způsob, jakým město přetavuje do svých textů. Janésová je představena jako spisovatelka a překladatelka mimo jiné českých autorů. Ke studiu a překladu češtiny ji přivedl jediný muž, básník Vladimír Holan. Poznání jeho díla změnilo její život – po letech se vrátila k vlastní tvůrčí práci a také se rozhodla k cestě za básníkem do Prahy. Za Holanova života Janésová do Prahy vycestovala celkem čtyřikrát. Jejich vztah byl přitom od počátku až do konce naplněn překážkami. Prvnímu setkání byli kvůli jazykové bariéře přítomni i tlumočníci. Při poslední návštěvě Janésová ani nepřekročila práh bytu již těžce nemocného básníka. Setkání literátů má až mystické pozadí – v jedné své básni Holan předpověděl návštěvu španělské ženy s darem v podobě mušlí několik let předtím, než se skutečně udála. Další okolnosti jejich střetu přenáší Janésová do svého díla spolu se svým pocitem.

Bezprostřední dojmy ze setkání s českým básníkem přetavila autorka do básní sbírky *Kampa*, kterou psala v průběhu svých návštěv a v níž se svěřuje právě Holanovi. Zpětně pak setkání s městem i s Holanem Janésová reflektuje ve své lyricko-memoárové próze *Oféliin hlas*. Právě zmíněným dvěma textům se proto bakalářská práce věnuje. Analýza obou děl a také několika jednotlivých básní je založena na pojmech z teorie prostoru v literatuře, které jsou vybrány z textů Christiana Norberga-Schulze, Gastona Bachelarda a Daniely Hodrové. Jedná se o především několik opozičních dvojic, kterými je charakterizován abstraktní pojem místa – umělé a přírodní místo, cizinec a obyvatel, vnitřní a vnější prostor. Clare Janésová byla nejprve přisouzena role cizinky, ale k městu si i díky svému průvodci, Holanovi, postupně vybudovala zcela důvěrný vztah. Zásadní je také pojem hranice, tedy konkrétní způsob uzavření určitého prostoru. V díle Janésové se opakovaně objevuje například okno básníkovy domu představující hranici jeho „vězení“. Kromě tématického rozboru je v analýzách také popisována jazyková a strukturální povaha děl, především otázka jejich složitosti žánrového zařazení.

Na jednotlivých poznátcích je pak založena závěrečná charakteristika literárního stylu Clary Janésové. Osobitý je díky důkladné práci s jazykem a pečlivé volbě každého slova. Jednotlivá sdělení na sebe v textech neustále odkazují a vytváří tak složitou strukturu, která kvůli mnoha propojením připomíná pavučinu. Z obsahového hlediska jsou práce Clary

Janésové založeny na mnoha opakovaných symbolech nejčastěji tělesného a přírodního charakteru, které vycházejí z autorčina fyzického prožitku vlastních textů. Příznačné je také její absolutní otevření se a odhalení nejniternějších pocitů. V tomto směru lze její texty považovat za existenciální, jelikož se v nich odráží bolestný prožitek bytí.

Závěr bakalářské práce pojmenovává zobrazení Prahy v díle španělské spisovatelky. To je předurčeno hlavně postavou Holana. Právě k „jeho“ Kampě si vybudovala nejdůvěrnější vztah a věnuje jí proto ve svém díle nejvíce pozornosti. Všimá si především rostlin, které Kampu obrůstají, Vltavy, která utváří její hranici, a Holanova domu, který představuje středobod veškerého dění. Obecně řečeno tak Clara Janésová propojuje přírodní a umělou stránku města a vměštnává celek města jen do jeho centra. Její přístup k Praze je plný úžasu a ryze obdivný, svým dílem jako by se autorka snažila dokázat *genia loci* celého města. A právě tím může narušit rutinní pohled obyvatele Prahy a vyprovokovat ho k novému vnímání.

Resumen

La presente tesis tiene como objetivo el tema de Praga en la obra prosaica y poética de la autora española Clara Janés. Se examina su visión sobre la ciudad de Praga y el modo en como la refleja en sus textos. Janés es presentada como una escritora y traductora de los autores checos entre otros. Un único hombre le ha motivado a estudiar y traducir del checo, el poeta Vladimír Holan. El conocimiento de su trabajo cambió la vida de la escritora – después de años regresó a su propio trabajo creativo y decidió visitar al poeta en Praga. Durante la vida de Holan Janés viajó a Praga cuatro veces. La relación entre ellos estaba llena de obstáculos desde el principio hasta el fin. Algunos intérpretes estuvieron presentes en la primera reunión debido a la barrera del idioma. Durante la última visita Janés ni siquiera pudo cruzar el umbral de la puerta del apartamento del poeta gravemente enfermo. La reunión entre los escritores tiene un fondo casi místico – en uno de sus poemas Holan predijo la visita de una mujer española con un regalo en forma de conchas un par de años antes de lo que realmente sucedió. Clara Janés traslada a su obra otras circunstancias de su confrontación junto con sus sentimientos.

La autora transforma las impresiones inmediatas de los encuentros con el poeta checo en sus poemas de la colección *Kampa* que escribió durante la época de las visitas y que confía en el propio Holan. En retrospectiva refleja su reunión con la ciudad y con Holan en su prosa lírico-memoar *La voz de Ofelia*. La presente tesis se centra exactamente en los dos textos mencionados. El análisis de las dos obras y también de varios poemas particulares se basa en

los conceptos de la teoría del espacio en la literatura que son seleccionados de los textos de Christian Norberg-Schulz, Gaston Bachelard y Daniela Hodrová. Se trata especialmente de unas parejas opuestas que caracterizan el concepto abstracto del espacio – el lugar artificial y el natural, los extranjeros y los habitantes, el espacio interior y el exterior. Inicialmente Clara Janés tiene el papel de una extranjera que se transforma poco a poco en una relación muy íntima también gracias a su guía, Holan. De la misma manera es esencial el concepto del límite, es decir una manera particular de cerrar un espacio. En la obra de Janés aparece repetidamente, por ejemplo, la ventana de la casa del poeta que representa la límite de su "prisión". Además del análisis temático se describe en la parte analítica el carácter lingüístico y estructural de las obras, especialmente la cuestión de la compleja clasificación del género.

La característica final del estilo literario de Clara Janés se basa en cada una de las nociones hechas. El trabajo detallado con la lengua y la selección cuidadosa de cada palabra impone un sello de personalidad. Las comunicaciones particulares se refieren en los textos entre sí constantemente, creando una estructura compleja que recuerda una telaraña gracias a los muchos vínculos. En cuanto al contenido, la obra de Clara Janés se basa en muchos símbolos repetidos, muy a menudo de un carácter físico o natural que nacen de la experiencia física de sus propios textos. Es típica también la apertura y divulgación absoluta de los sentimientos más íntimos de la autora. En este sentido, los textos pueden ser considerados como existenciales, ya que reflejan la dolorosa experiencia de ser.

La conclusión de la tesis trata la representación de Praga en la obra de la escritora española. Está predeterminada principalmente por la figura de Holan. Janés construyó la relación más íntima justo a "su" Kampa y por lo tanto le dedica más parte de su atención. Se centra ante todo en la flora que crece en Kampa, el río Vltava, que forma la frontera de la isla, y la casa de Holan, que es el punto central de toda la acción. En términos generales, Clara Janés conecta el carácter natural y artificial de la ciudad y mete la ciudad entera sólo en su centro. Su actitud hacia Praga está llena de asombro y admiración pura, como si la autora tratase de demostrar el *genius loci* de toda la ciudad con su obra. Lo que puede alterar la visión rutinaria de los habitantes de Praga provocándoles nuevas percepciones.

7. Přílohy

7.1 Překlad a původní znění citovaných textů

7.1.1 Kampa¹¹⁹

AMOR

Debe hacer frío en Praga.
Azota el viento
y salpica de nieve
el alféizar
mientras tú,
sentado a la penumbra
de la segunda vela de la noche...
El Vltava está dormido
y el blanco le tiende
los muros de tu casa
como sábanas,
estirándolas hasta un horizonte
ilimitado.

Azota el viento,
y en esa isla de Kampa
donde vives,
mayor ya...
Pero no son nada 70 años
este año,
¡alegría!
tal vez podríamos halbar aún...

Me gustaría tanto
verte de cara por una vez
y no depender siempre
de esa foto,
si bien
con esa frente
y ese ojo
tienes bastante
para el dolor.

¿Oyes? Otra vez el lamento del aire.
Pero no dejes que sople el viento de la tristeza

¹¹⁹ Vše z: JANÉS, Clara. Kampa: [poesía, música y voz]. Madrid: Ediciones Hiperion, 1986, s.15 – 18, s.28 – 29, s.48 a s. 93.

en tu cerebro.
Levanta la cabeza, que te vea,
y luego
ponte tranquilamente
a trabajar.
Perdona
que quiera sorprender
tu dolorida soledad,
que penetre en tu noche
como ese olor del frío

que se abre paso
por los resquicios de la puerta,
que me esconda
en el fuel oil de la estufa
o en la taza de té
o en el rincón oscuro
donde se pierde el ojo
y amenaza la duda.
Perdona, sí,
que me cuele en tus costumbres
y me encierre en tu sombra
y me siente capaz
de tomar así
la medida de tus pies,
cuando por fin
te duermes
en el sillón
entre papeles o entre espectros.
No sé cómo lo logras
con ese horrible viento
que te trae las voces,
que nunca desvanece
una linterna,
con esa necesidad tuya
de destruirlo todo
que a momentos asoma.
Me figuro,
no sé por qué,
que ya no puedes dar la mano a nadie,
así estás tú de lejos
de la vida.
Pero ya me apodero
de tu mano dormida
que me hiela
y hace que mi cuerpo se devanezca
a su contacto
quedando en su contorno.
¡Oh, esa mano...!
Y yo no soy una doncella
ni puedo proponerte

un futuro para proyectar...
pero me siento alegre
pues aunque sea en palabras
y sin saber quien soy
una vez me has mirado.

LÁSKA

V Praze asi bude zima.
Vítr šlehá
a sněhem kropí
parapet
zatímco ty
usazen v pološeru
druhé svíce této noci...
Vltava spí
a napíná bělostné
zdi tvého domu
jako prostěradla,
natahuje je k obzoru
bez hranic.

Vítr šlehá
a na tomto ostrově Kampa,
kde žiješ,
už starší...
Ale 70 let není nic,
letos,
jaké štěstí!
ještě si snad promluvíme...

Velmi ráda bych tě jednou
viděla z očí do očí
nebýt věčně závislá
na té fotce,
ačkoli
s tímto čelem
a tím zrakem
pro bolest
vystačíš.

Slyšíš? Znovu nářek vánku.
Ale nenech vítr, aby vál smutkem
v tvém mozku.
Zvedni hlavu, ať tě vidí,
a potom
začni poklidně
pracovat.
Odpusť,
že chci překvapit

tvou bolestnou samotu,
že vnikám do tvé noci
jako tato vůně zimy,
která si razí cestu
štěrbínami dveří,
že se skrývám
v palivu kamen
nebo v šálku čaje
nebo v tmavém koutě,
kde se ztrácí zrak
a hrozí nejistota.
Omlouvám se,
že vklouzávám do tvých zvyků
a uzavírám se v tvém stínu
a cítím se schopná
takto vzít
míru tvých nohou,
když konečně
usínáš
v křesle
mezi papíry nebo mezi přízraky.
Nevím, jak to dokážeš
s tím děsivým větrem,
který ti přináší hlasy,
že nikdy nezhasí
svítilnu,
s tou tvou potřebou
zničit vše to,
co se chvilkami objeví.
Představuji si,
nevím proč,
že už nikomu nemůžeš podat ruku,
tak daleko jsi
od života.
Ale já se zmocním
tvé spící ruky,
která mě mrazí
a mé tělo nechává rozplynout
v jejím doteku,
zůstává pak jen v obrysu.
Ach, ta ruka...!
A já nejsem dívkou
ani ti nemohu nabídnout
budoucnost plnou plánů...
Ale cítím se šťastná,
i kdyby to bylo jen slovy,
a aniž bys věděl, kým jsem,
jedenkrát jsi na mne pohlédl.

(s. 28)

Desde aquella mañana
estoy corriendo
camino de Praga.
Se me caen los días de las manos,
me resbala la vida,
y siento
que el universo
recoge para mí sus estaciones,
el viento del otoño,
las nievas y los fríos del invierno
doblados como sábanas
en el armario oscuro
del devenir.
Busco en mi propia imagen la belleza de antaño,
y voy tirando al paso
los gestos que no tienen
la pura transparencia de la flor del almendro.
Deshilo los ropajes que me esconden,
me deshago del lastre de mi cuerpo.
Quiero llegar desnuda,
para que nada entorpezca nuestro encuentro.
Vacía de mi misma,
para acoger todo su sufrimiento.

Y me viene todo el llanto
a los ojos
al pensar en tu puerta
cerrada de tres vueltas.

(s.28)

Od onoho rána
stále běžím
cestami k Praze.
Z rukou mi padají dny,
vyklouzává mi život
a cítím,
že pro mě vesmír
sbírá svá roční období,
podzimní vítr,
sněhy a mrazy zimy,
složené jako prostěradla
v tmavé skříni
nastávání.
Ve vlastních obrazech hledám loňskou krásu,
odhazuji krok za krokem
gesta, která postrádají
čirou průzračnost květů mandloní.

Strhávám prádlo, které mě ukryvá,
zbavuji se přítěže svého těla.
Chci přijít nahá,
aby nic nebránilo našemu setkání.
Vyprázdněná od sebe samé,
abych přijala celé jeho utrpení.

A všechen ten nářek se vlévá
do mých očí
při myšlence na tvé dveře
zamčené na tři západy.

(s. 48)

Llegarán los almendros en flor a tu ventana
huidos de mi pensamiento,
y el temblor del olivo
que se estremece al paso de la noche.

Pero yo,
casa vez más perdida en tus palabras,
no tendré fuerza para llegar hasta tu puerta,
me quedaré vagando por las calles,
desgranando temores por la tierra de Kampa,
dialogando confusa con el aire,
bailando cortésamente con el río la danza de la muerte,
con delicados arabesques
y oscuras reverencias.

No intentaré siquiera hablarte con la lluvia,
ni cabalgar el viento
y escondida en sus crines
devolverte el perfume de las rosas

que tú, de un solo gesto, de una vez para siempre,
sin darte cuenta,
has desenterrado para mí,
con toda la encendida primavera.

(s. 48)

Mandloně pod tvým oknem brzy rozkvetou
uprchlé z mých myšlenek,
a roztřesený olivovník
se zachvěje s příchodem noci.

Ale mně,
stále ztracenější ve tvých slovech,
nezbude síl, abych přišla k tvým dveřím,
budu se toulat ulicemi,
probírat se obavami na půdě Kampy,
vést zmatené řeči se vzduchem,
způsobně s řekou tančit balet smrti
s jemnými arabeskami
a tajemnými poklonami.

Ani se nepokusím promlouvat k tobě s deštěm
ani osedlat si vítr
a schovaná v jeho hřívě
vrátit ti vůni růží,

co jsi jediným gestem, jednou a provždy,
téměř bezděky,
pro mě našel pod hlínou
na jaře, docela prosvětleném.

SVETLO

Sobre el Vltava
los pájaros en fuga
sembraban todo el cielo
de armoniosos diseños,
caminos de iniciados
cuyo progreso quiebran
continuos misteriosos retrocesos.
Yo por el Karluv Most...
Y el camino era recto
hasta tu casa,
más también como ellos
iniciada la marcha
retrocedía luego
trazando así un más largo recorrido.
Esperaba la hora,
el momento preciso
en que cierra la sombra sobre Praga,
para ver desde lejos
esa luz encendida
que imperturbable vela cada noche
detrás de tu ventana.

SVĚTLO

Nad Vltavou
ptáci za vzletu
rozsévají po celém nebi
harmonické kresby
cesty začátků,
jejichž pokračování se ztrácí
v nepřetržitých a záhadných ústupech.
Já na Karlově mostě...
A cesta vedla rovně
až k tvému domovu,
stejně jako ony
jsem se vydávala na cestu
a hned se zase vracela
a čtala dráhu mnohem delší.
Čekala jsem na hodinu,
přesnou chvíli,
kdy se na Prahu snese tma,
abych zdáli zahlédla
to rozsvícené světlo,
které klidně bdí každou noc
za tvým oknem.

7.1.2 Vivir¹²⁰

U LUŽICKEHO SEMINÁŘE 1981

Los muros violeta
emergen imperiosos
proclamando su ausencia
y el poder que transmiten
ofrece toda opción.
Voluntad de vivir afirmo ciegamente
y la irrealidad se desvanece.
Desnuda hasta mí misma
me sumerjo en la arcilla
y empiezo a caminar
palpando la materia.

U LUŽICKÉHO SEMINÁŘE 1981

Fialové zdi
naléhavě vystupují,
provolávají jeho nepřítomnost
a síla, kterou přenášejí,
nabízí jakoukoliv volbu.
Slepě upevňuji vůli žít
a neskutečno se rozplývá.
Obnažená až na sebe samu
ponořím se do hlíny,
a vykročím
ohmatávat hmotu.

¹²⁰ JANÉS, Clara. *Vivir*. Madrid: Huerga y Fierro, 2006, s. 57.

7.2 Bibliografie

- JANÉS, Clara. *Antología personal*. Madrid: Ediciones Rialp, S. A., 1979.
- JANÉS, Clara. *Kampa: [poesía, música y voz]*. Madrid: Ediciones Hiperion, 1986.
- JANÉS, Clara. *Jardín y laberinto*. Madrid: Editorial Debate, 1990.
- JANÉS, Clara. *Ver el fuego*. Zaragoza: Olifante, 1993.
- JANÉS, Clara. *La voz de Ofelia*. Madrid: Ediciones Siruela, 2005.
- JANÉS, Clara. *Vivir*. Madrid: Huerga y Fierro, 2006.
- JANÉSOVÁ, Clara. *Oféliin hlas*. Přel. Adriana Krásová s přispěním Josefa Forbelského. Praha: Paseka, 2008.
- BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Přel. Josef Hrdlička. Praha: Malvern, 2009.
- Camino a Kampa. Vladimír Holan – Clara Janés*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2005.
- CÍLEK, Václav. *Prohlédni si tu zemi: i když vidíme jen obyčejné věci, stejně toho vidíme hodně*. Praha: Dokořán, 2012.
- DEBICKI, Andrew P. *Historia de la poesía española del siglo XX*. Madrid: Editorial Gredos, 1997.
- HEJK, Jan. „Od Holana k mýtu a zpět.“ Tvar, 07, 2010. Dostupné z: <http://www.itvar.cz/prilohy/135/Tvar07-2009.pdf>.
- KRÁL, Petr. *Zpráva o místech*. Praha: Torst, 2008.
- FAJKUSOVÁ, Andrea. „Clara Janés y Holan“. 16. 9. 2005. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/vladimirholanpoemas/home/clara-janes-y-holan>.
- FORBELSKÝ, Josef. *Španělská literatura 20. století*. Praha: Karolinum, 1999.
- HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994.
- HODROVÁ, Daniela. „Paměť a proměny míst. Na okraj tematologie a topologie“. In D. Hodrová a kol. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997.
- HODROVÁ, Daniela. „Smysl pokoje“. In D. Hodrová a kol. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997.
- HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město (eseje z mytopoetiky)*. Praha: Akropolis, 2006.
- MARTÍNEZ, Martin Forega. *Vladimír Holan: Cesta na Kampu. Un recuerdo de hace unos años*. Noviembre 2011. Dostupné z: <http://forega.net/2011/11/vladimir-holan-cesta-na-kampu-un-recuerdo-de-hace-unos-anos/>.
- MOGA, Eduardo. „La voz de Ofelia, de Clara Janés“. Letras libres, diciembre 2005. Dostupné z: <http://www.letraslibres.com/revista/libros/la-voz-de-ofelia-de-clara-janes>.

- NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. Přel. Petr Kratochvíl a Pavel Halík. Praha: Odeon, 1994.
- PLATZOVÁ, Magdalena. „Clara Janésová: Oféliin hlas“. Respekt, 23. 3. 2009. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Spisovatel/1851/clara-janes>.
- POCHE, Emanuel. *Prahou krok za krokem*. Praha: Orbis, 1958.
- Slovník spisovatelů Španělska a Portugalska*. Ed.: Eduard Hodoušek. Praha: Libri, 1999.